

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Ελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Ο Ιπποτικός Έρωτας στην Υστεροβυζαντινή Μυθιστορία
Αφήγησις Λιβίστρου και Ροδάμνης**

Μαρία Καλυκάκη

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Βασιλική Δημουλά

Δεκέμβριος 2018

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Ελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Ο Ιπποτικός Έρωτας στην Υστεροβυζαντινή Μυθιστορία
Αφήγησις Λιβίστρου και Ροδάμνης**

Μαρία Καλυκάκη

**Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Βασιλική Δημουλά**

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στην Ελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Δεκέμβριος 2018

Περίληψη

Ο στόχος της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της σύγκρισης του Βυζαντίου και της Δύσης κατά τον ύστερο Μεσαίωνα. Συγκεκριμένα, στόχος είναι αφού παρουσιάσει τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά του ιπποτικού έρωτα όπως εμφανίζονται στους τροβαδούρους, στο μύθο του Τριστάνου και της Ιζόλδης και στον Chretien de Troyes, να εντοπίσει εάν και με ποιο τρόπο ενυπάρχουν και στην υστεροβυζαντινή μυθιστορία. Η μυθιστορία που επιλέχθηκε να μελετηθεί είναι η «Αφήγησις Λιβίστρου και Ροδάμνης» και έγινε προσπάθεια να αξιοποιηθεί όσο γίνεται περισσότερο η λεξιλογική παρατήρηση. Τα συμπεράσματα επιβεβαιώνουν τη σύνδεση των δύο κόσμων, Βυζαντίου και Δύσης, με τις αναμενόμενες συγκλίσεις αλλά και αποκλίσεις που υπαγορεύουν διαχρονικά οι συγκεκριμένες ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες της κάθε περιοχής.

Summary

The goal of this dissertation is inscribed in the wider context of the comparison between the Byzantium and the West in the late Middle Ages. Specifically, the goal is to present the dominant characteristics of courtly love as it appears in the troubadours, the myth of Tristan and Isolde, and Chretien de Troyes, in order to find out if and how they can be identified in late Byzantine romance. The main focus is the text "Livistros and Rodhamne" and research is enhanced by the careful study of this text's vocabulary. The conclusions confirm the connection between the two worlds, Byzantium and the West, with the expected convergences and variations dictated over time by the specific historical and social conditions of each region.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια, Βασιλική Δημουλά, για την πολύτιμη βοήθειά της για την εκπόνηση αυτής της μεταπτυχιακής διατριβής.

Περιεχόμενα

1	Εισαγωγή	1
1.1	Οι μυθιστορίες στο Βυζάντιο του Μεσαίωνα	2
1.2	Οι μυθιστορίες στη Δύση του Μεσαίωνα	3
1.3	Ο ιπποτικός έρωτας του Μεσαίωνα	4
1.3.1	Οι ήρωες του ιπποτικού έρωτα	5
1.3.2	Το ερωτικό συναίσθημα στον ιπποτικό έρωτα	6
1.3.3	Πίστη και Απιστία στον ιπποτικό έρωτα	7
1.3.4	Γάμος και ιπποτικός έρωτας	8
2	Ο ιπποτικός έρωτας στην «Αφήγησις Λιβίστρου και Ροδάμνης»	10
2.1	Η αφήγηση	10
2.2.	Οι ήρωες	12
2.3	Το ερωτικό συναίσθημα	17
2.4	Πίστη και Απιστία	27
2.5	Γάμος	32
3	Επίλογος	35
4	Βιβλιογραφία	38

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή αποτελεί μια απόπειρα συγκριτικής παρατήρησης του έρωτα όπως εκφράζεται στις μυθιστορίες του ύστερου Βυζαντίου και της μεσαιωνικής Δύσης. Ακολουθώντας την άποψη του Παναγιώτη Αγαπητού περί διαχρονικής αλλά και συγχρονικής προσέγγισης των μεσαιωνικών ερωτικών μυθιστοριών(Αγαπητός, 2004:120) όπως και την άποψη του Roderick Beaton για την ελληνική μυθιστορία που πλησιάζει εκείνη την περίοδο περισσότερο στην ιστορία του μυθιστορήματος της Δυτικής Ευρώπης(Beaton, 2016:120), θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε τις συγκλίσεις και τις αποκλίσεις στο θέμα του έρωτα ανάμεσα στο Βυζάντιο και τη Δύση. Συγκεκριμένα, θα εστιάσουμε στα χαρακτηριστικά του λεγόμενου ιπποτικού έρωτα που παρουσιάστηκε αρχικά στα άσματα των τροβαδούρων με βασικό στήριγμα την μελέτη του Σκιαδαρέση.(Σκιαδαρέσης, 1982) Τη συνέχεια του τη βρίσκουμε στο μύθο του Τριστάνου και της Ιζόλδης που αναλύεται διεξοδικά στο έργο του Ντενί Ντε Ρουζμόν(Ντε Ρουζμόν:2002) και στις μυθιστορίες του Chretien de Troyes. Ζητούμενο αποτελεί να εξετάσουμε κατά πόσο αυτά συναντώνται και στην ύστερη βυζαντινή μυθιστορία, πόσο ομοιάζουν, πόσο διαφέρουν, πόσο εξελίσσονται. Για την αναλυτικότερη σύγκριση θα χρησιμοποιήσουμε τη μυθιστορία *Αφήγησις Λιβίστρου και Ροδάμνης* και συγκεκριμένα το κείμενο του Βατικανού όπως εκδόθηκε από την Λεντάρη.(Λεντάρη, 2007)

Για την καλύτερη κατανόηση της σύγκρισης του θέματος του έρωτα κρίνουμε απαραίτητη την επιλεκτική παράθεση βασικών ιστορικο-κοινωνικών γεγονότων που διαμόρφωσαν τις συνθήκες της εποχής και επηρέασαν και τις θεωρίες για τον έρωτα και τον τρόπο που εκφράστηκαν αυτές. Γι' αυτό το λόγο θα προηγηθεί της συγκριτικής απόπειρας, μια ενότητα με την ιστορική εξέλιξη των μυθιστοριών, εμμένοντας στο Βυζάντιο που αποτελεί το περιβάλλον της μυθιστορίας που θα μελετήσουμε, και έπειτα μια ενότητα που θα παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά αυτού του είδους έρωτα που θα μας απασχολήσει.

1.1 Οι μυθιστορίες στο Βυζάντιο του Μεσαίωνα

Τον αιώνα των Κομνηνών με πρότυπο το αρχαίο ελληνικό μυθιστόρημα, τα ερωτικά δηλαδή λογοτεχνήματα του Λόγγου, του Αχιλλέα Τάτιου και του Ηλιόδωρου (Κριαράς, 1955:9), αναγεννιέται το μυθιστόρημα. Ο ειδωλολατρικός κόσμος, η εξουσία του Έρωτα και της Τύχης, η εξιδανίκευση της πίστης και της αγνότητας (Hägg 1992:99), η αλληγορία (Benoit και Fontaine 1999:152), και όλα αυτά σε μια «περίτεχνη μορφή λογοτεχνήματος» (Κριαράς, 2000: 77) χρησιμοποιούνται ξανά ως κυρίαρχα χαρακτηριστικά στοιχεία του νέου μυθιστορήματος. Στις μυθιστορίες αυτές οι ιστορίες διαδραματίζονται σε ένα ασαφές ιστορικό και γεωγραφικό σκηνικό με έντονα στοιχεία και οι ήρωες είναι παθητικοί, παραδίδονται στην Μοίρα τους, στην τύχη και στον έρωτα. Υπομένουν με μια χριστιανική καρτερικότητα γνωρίζοντας ότι ο έρωτας ως δυνάστης τους υποτάσσει, δεν τους ελευθερώνει αλλά ταυτόχρονα τους λυτρώνει. Ο συγγραφέας, επώνυμος αυτή την εποχή, οργανώνει την αφηγηματική δομή της μυθιστορίας του σε βιβλία. Το ύφος του χαρακτηρίζεται από τη χρήση της λόγιας ελληνικής γλώσσας, τις *εκφράσεις* και την έντονη ρητορικότητα. (Beaton 1996: 86-101)

Τον 14ο αιώνα ακολουθεί η δεύτερη αναγέννηση του μυθιστορήματος. Το γεγονός που καθορίζει αυτή την περίοδο είναι η κατάληψη της Κωνσταντινούπολης το 1204 κατά την Δ΄ Σταυροφορία. Στην προσπάθειά των Παλαιολόγων να διασωθεί ό,τι έχει απομείνει, τα κέντρα του Βυζαντίου, η Τραπεζούντα, η Νίκαια και η Ήπειρος, αναπτύσσουν έντονη πολιτική και πνευματική δραστηριότητα. Συγκεκριμένα, συγκεντρώνουν συγγράμματα, ξαναστήνουν την αυλική κουλτούρα, ανασυγκροτούν την εκπαίδευση και ασχολούνται με την ελληνική μυθοπλασία. (Αγαπητός 2008: 24) Η ενασχόλησή τους με τις μυθιστορίες αφορά μεταφράσεις και διασκευές δυτικών αφηγήσεων, ίσως με κριτήριο τη σχέση τους με την αρχαία μυθιστορία, (Beaton 2016: 120) αλλά και συγγραφή πρωτότυπων μυθιστοριών. Ομοιάζουν με τις Κομνηνικές μυθιστορίες άρα και με τα σοφιστικά μυθιστορήματα αλλά ταυτόχρονα διαφοροποιούνται από αυτά γιατί έχουν επηρεαστεί από χαρακτηριστικά στοιχεία της εποχής τους. Η παρουσία των Φράγκων διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη ζωή των Βυζαντινών και αυτό αναδεικνύεται και στη μυθιστορία τους. Οι σχέσεις με τη Δύση και

ειδικότερα με το γαλλικό μεσαιωνικό μυθιστόρημα είναι προφανείς και δικαιολογημένες.

Πιο συγκεκριμένα, το σκηνικό αυτή τη φορά αποτελούσαν Λατίνοι, Αρμένιοι, Ρωμαίοι σε ένα αριστοκρατικό περιβάλλον με χριστιανικά στοιχεία. Πρόκειται δηλαδή για μια σύγχρονη εικόνα που απαλλάσσεται από την τόσο έντονη σύνδεση με το παρελθόν που χαρακτήριζε τις κομνηνικές μυθιστορίες. Οι ήρωες πλέον δεν αναλώνονται σε ρητορικούς αγώνες πειθούς και αντίστασης αλλά συνδιαλέγονται και αφού τηρούνται οι κατάλληλες προϋποθέσεις με όρκους και σημάδια καταφέρνουν να απολαύσουν τον έρωτά τους. Ο ανώνυμος αυτή τη φορά συγγραφέας οργανώνει την ιστορία του ως *ἀφήγημαν*, δηλαδή με συνέχεια στη ροή της αφήγησης και αφηγηματικό χρόνο που καλύπτει όλη την πλοκή και δεν χωρίζεται αυστηρά σε ενότητες όπως συμβαίνει με τα κομνηνικά *δράματα*. (Αγαπητός 2004: 57, 68-69, 70) Βασικό στοιχείο στο ύφος των μυθιστοριών είναι η χρήση της δημώδους γλώσσας, ενωτικός παράγοντας του υστεροβυζαντινού οικοδομήματος (Κακλαμάνης, 2017: 3), που συμφωνεί με την τάση απλούστευσης της γλώσσας όπως και στη Δύση (Κριαράς, 2000:47) και η χρήση του 15σύλλαβου στίχου.

1.2 Οι μυθιστορίες στη Δύση του Μεσαίωνα

Το μεσαιωνικό μυθιστόρημα αναπτύχθηκε στη Γαλλία που αποτέλεσε την εστία της λογοτεχνίας εκείνη την εποχή. (Highet, 2000:99) Κύρια πηγή του αποτέλεσε το «υλικό της Βρετάνης» με δύο βασικούς μυθικούς κύκλους, το μύθο του Τριστάνου και της Ιζόλδης και το θέμα της αναζήτησης του Γκράαλ. (Benoit και Fontaine, 1999:155-159) Ο πιο ξακουστός ποιητής του γαλλικού μεσαίωνα ήταν ο Chretien de Troyes, ο οποίος γράφοντας σε μια ομιλούμενη γλώσσα της Ευρώπης συνδύασε το ιπποτικό ιδανικό με τον ευγενή έρωτα ανταποκρινόμενος έτσι στις φιλοδοξίες της μεσαιας αριστοκρατίας του 12ου αιώνα. (Benoit και Fontaine, 1999:175-176) Τα πέντε του έμμετρα μυθιστορήματα ήταν τα εξής: Erec et Enide, Cliges, Le Chevalier de la Charrette/ Lancelot, Le Chevalier au Lion/ Yvain, Le Conte du Graal/Perceval και τα συνέγραψε από το 1165 έως το 1191. Με αυτά ανασύνθεσε το λογοτεχνικό κόσμο μιας ιδεώδους

χριστιανικής ιπποσύνης ενώνοντας στοιχεία από τα ηρωικά άσματα, τις αρχαιόθεμες αφηγήσεις και το λυρικό λόγο των τροβαδούρων. (Αγαπητός, 2004: 135)

1.3 Ο ιπποτικός έρωτας του Μεσαίωνα

Ο ιπποτικός έρωτας γεννήθηκε στη Δύση και συγκεκριμένα στη Νότια Γαλλία το 12ο αιώνα. Εμφανίστηκε ως αντίδραση σε δύο κυρίαρχα φαινόμενα της εποχής. Πρώτον, στη θρησκεία του χριστιανισμού και τις θεωρίες της για το γάμο και την Αγάπη. Δεύτερον, στο φεουδαλικό σύστημα, τα ήθη του οποίου είχαν διαφθαρεί και τα διέκρινε η αναρχία. Ταυτόχρονα, η δημιουργία του ιπποτικού έρωτα επηρεάστηκε από δύο επίσης σημαντικά φαινόμενα της εποχής. Από τη μια πλευρά, η τάση λατρείας της θηλυκής θεότητας, της πλατωνικής ιδέας περί θηλυκής αρχής, που είχε εξαπλωθεί στη Δύση. Από την άλλη πλευρά, η αίρεση των Καθαρών¹ που εμφανίστηκε στον ίδιο χρόνο και χώρο και τουλάχιστον ως έμπνευση συσχετίζεται με τον ιπποτικό έρωτα. (Ντε Ρουζμόν 2002: 99, 143).

Ο ιπποτικός έρωτας είναι γνωστός και με τους όρους ιδεόπλαστος, ευγενής, αυλικός έρωτας, *amour cortois*, και *cortezia*. Αυτός ο κακότυχος και ανικανοποίητος έρωτας στηριζόταν στους *lays d'amors*, τους νόμους του Έρωτα, που ήταν το Μέτρο, η Υπηρεσία, η Ανδρεία, η Μακρά Αναμονή, η Μυστικότητα και το Έλεος. (Ντε Ρουζμόν 2002: 147) Προϋπέθετε την *vassalage*, την ερωτική υποτέλεια ενός *servant* ιππότη σε μια *Domina* Κυρία. Ο δυνατός τους δεσμός επικυρωνόταν με τον *homage*, τον όρκο υποταγής. Ο γάμος δεν σχετιζόταν σε τίποτα με αυτού του είδους τον έρωτα. Αντιθέτως ήταν καταδικαστέος αφού ερχόταν σε αντίθεση με όσα πρέσβευε ο υπέρτατος έρωτας.

Ο ιπποτικός έρωτας εκφράστηκε αρχικά μέσω της ποίησης των τροβαδούρων του γαλλικού νότου. Πρόκειται για λυρικούς ποιητές της λαϊκής γλώσσας, και συγκεκριμένα του γλωσσικού ιδιώματος *ok*, που στόχο είχαν τη διασκέδαση των συγχρόνων τους. Όμως και οι τροβαδούροι της βόρειας Γαλλίας, ποιητές ηρωικών κατορθωμάτων στη

¹ Πρόκειται για μία αίρεση που δέσποσε το 12^ο αιώνα και θεωρήθηκε σοβαρός κίνδυνος για το Χριστιανισμό. Σημαντικός ήταν ο ρόλος της γυναίκας, ως δόλωμα του Διαβόλου από τη μια και ως Μαρία από την άλλη. (Ντε Ρουζμόν, 2002: 93, 96)

γλώσσα του όιλ, δεν μπορούσαν να μείνουν ανεπηρέαστοι. (Σκιαδαρέσης 1982: 17) Το λυρικό ύφος και το ερωτικό δόγμα του νότου συνδέθηκε με τις περιπέτειες του κύκλου της στρογγυλής τραπέζης του βορρά και το αποτέλεσμα ήταν η βρετόνικη μυθιστορία. (Ντε Ρουζμόν 2002:154) Αντιπροσωπευτικό και ιδανικό δείγμα της αποτελεί η μυθιστορία Τριστάνος και Ιζόλδη, η οποία θα αποτελέσει και το πρότυπο για την αναλυτικότερη εξέταση των βασικών στοιχείων του ιπποτικού έρωτα στην παρούσα εργασία κατά το πρότυπο του Ντενί Ντε Ρουζμόν στο έργο του *Ο Έρωτας και η Δύση*. Τέλος, ο Chretien de Troyes παρουσίασε με διάφορους τρόπους τη συγκεκριμένη ερωτική συμπεριφορά στις μυθιστορίες του και αποτέλεσε έτσι και την πηγή για την επινόηση του όρου courtly love από τον Gaston Paris το 1833. (Singer, 2009:19-20)

1.3.1 Οι ήρωες του ιπποτικού έρωτα

Ο ιδεόπλαστος έρωτας αναπτυσσόταν ανάμεσα σε δύο πρόσωπα με πολύ συγκεκριμένους ρόλους που ανέντροπαν τα καθιερωμένα πρότυπα ενός άνδρα και μιας γυναίκας σε μια ερωτική σχέση.

Ο άνδρας-ιππότης, στρατιώτης και κυνηγός των περιπετειών, έφτανε στον πύργο της Κυρίας και έπρεπε να υποταχθεί σε κανόνες ευγενικής συμπεριφοράς, δηλαδή να συγκρατήσει το βίαιο χαρακτήρα του, να εκδηλώσει το σεβασμό του και να συζητήσει μαζί της. (Σκιαδαρέσης 1982:12) Είχε το ρόλο του υποτελούς καθώς προσέφερε μια υπηρεσία στην Κυρία. (Kristeva 2011:370) Τον χαρακτήριζαν η ανδρεία, η τιμή, η αφοσίωση, ο σεβασμός, τα ευγενή ήθη και πάνω από όλα η λατρεία της γυναίκας. (Auerbach 2005:184) Παρά τη σωματική δύναμή του, στην ερωτική σχέση ο ιππότης ορκιζόταν να υπακούει τις εντολές της γυναίκας, να της είναι πιστός, να την αγαπά αιώνια. Συνειδητά επέλεγε να υπηρετήσει τη γυναίκα και μαζί με αυτήν να υπηρετήσει αυτόν τον ανικανοποίητο έρωτα που μόνο σε δυστυχία μπορούσε να οδηγήσει. Μια δυστυχία όμως απαραίτητη για την ύπαρξη αυτού του είδους έρωτα.

Από την άλλη ήταν μια γυναίκα με ισχυρό ηγεμονικό ρόλο, μια Domina, μια Κυρία. Κατοικούσε προστατευμένη στον οχυρωμένο πύργο της, όπου δημιουργούσε ένα

μικρόκοσμο στον οποίο κατείχε την πρώτη θέση και επηρέαζε τα υπόλοιπα μέλη(εκτός του αφέντη) σε θέματα συμπεριφοράς και συναισθημάτων (Σκιαδαρέσης 1982:12). Δενόταν με όρκους έρωτα με τον ιππότη και παρέμενε αγνή και πιστή. Κατείχε το ρόλο του επικυρίαρχου καθώς διενεργούσε μια «κατάσχεση». (Kristeva 2011:370-1). Η θέση αυτή ερχόταν σε αντίθεση με τον παραδοσιακό ρόλο της γυναίκας. Η βρετόνικη μυθιστορία δίνει στη γυναίκα τον ρόλο που ανήκε πριν στον ηγεμόνα και αυτό τη διαφοροποιεί από το ηρωικό άσμα -chanson de geste- το οποίο αντικατέστησε στα μέσα του 12ου αιώνα. (Ντε Ρουζμόν 2002:37-8) Ήταν όμως μια θέση που ενισχύθηκε από τις τάσεις λατρείας της θηλυκής θεότητας. Καταβολές αυτής της αρχής βρίσκονται στην πλατωνική φιλοσοφία και στις αντιλήψεις των Κελτών για τη γυναίκα και αναπτύχθηκαν έντονα και στην μακρινή Ινδία ήδη από τον 6ο αιώνα με την εξάπλωση της θρησκευτικής σχολής του ταντρισμού. (Ντε Ρουζμόν 2002:73) Η θηλυκή αρχή λατρεύτηκε και μαζί της η κάθε Domina από τον ιππότη-servant της.

1.3.2 Το Ερωτικό Συναίσθημα στον ιπποτικό Έρωτα

Το συναίσθημα στον ιπποτικό έρωτα ορίζεται ως αμοιβαία συμφορά. Πρόκειται για ένα πάθος, δηλαδή για κάτι που παθαίνουν τα δύο πρόσωπα-εραστές. Άρα, ο ιπποτικός έρωτας είναι ένας μοιραίος έρωτας στον οποίο οι εραστές δεν έχουν ευθύνη. Αντιπροσωπευτικό δείγμα αυτού του χαρακτηριστικού αποτελεί το φίλτρο στην ιστορία του Τριστάνου, το οποίο επωμίζεται όλη την ευθύνη για τη δημιουργία του ερωτικού συναίσθηματος.

(1) Δεν μ' αγαπά, ούτε κι εγώ τον αγαπώ

Ένα χορτάρι που ήπιαμε εις η αιτία

Και πεσαμε σε αμάρτημα κι οι δυο

(Ντε Ρουζμόν 2002:45)

Και φυσικά πρόκειται για ένα έρωτα κακότυχο που συνεχώς συναντά εμπόδια ώστε να καταστεί και ανικανοποίητος. «Δεν ξέρει στ' αλήθεια τίποτε από donnoί όποιος ποθεί την πλήρη κατοχή της κυρίας του. Δεν είναι πια έρωτας, ό,τι γίνεται πραγματικότητα»(παραπομπή Ντε Ρουζμόν 2002:39, 504).

Μάλιστα σύμφωνα με αυτό ο Τριστάνος παραδίδει την Ιζόλδη στον Μάρκο, δηλαδή επιλέγει να μην κατέχει πλήρως την κυρία του υπακούοντας τον κανόνα του ιδεόπλαστου έρωτα να μην γίνει πραγματικότητα ένα τέτοιο πάθος. (Ντε Ρουζμόν 2002: 40) Διαφαίνεται σε αυτά τα στοιχεία η επίδραση του πλατωνικού έρωτα ο οποίος επίσης «απωθεί και αποφεύγει τον πειρασμό να εκπληρωθεί μέσα στον κόσμο μας».(Ντε Ρουζμόν 2002: 70) όπως και των μανιχαικών αντιλήψεων σύμφωνα με τις οποίες «ο Έρωσ, ο υπέρτατος Πόθος μας, εξαίρει τους πόθους μας μόνο και μόνο για να τους θυσιάσει»(Ντε Ρουζμόν 2002: 77).

Ο ιπποτικός έρωτας φτάνει να γίνει ένας θανάσιμος έρωτας, όπως έντονα εκφράζεται στο μύθο του Τριστάνου, ιδιαίτερα στην εκδοχή του Thomas(Gaunt 2006:109-110), καθώς οι εραστές του μύθου επιδίωκαν από την αρχή το θάνατο (Ντε Ρουζμόν 2002:54). Προβάλλεται έτσι η σύνδεση με τις αρχές του δρυιδισμού² περί αθανασίας και κατ επέκταση περί μεγάλης αξίας του θανάτου(Ντε Ρουζμόν 2002: 72).

1.3.3 Πίστη και Απιστία στον ιπποτικό έρωτα

«Κάθε γνήσιο πάθος είναι πιστό» σύμφωνα με τον Ντενί ντε Ρουζμόν. (2002: 380) Πως θα μπορούσε διαφορετικά να είναι γνήσιο; Ο ιππότης που ερωτεύεται την Κυρία του της υπόσχεται πίστη. Πρόκειται για μια πίστη αδιαπραγμάτευτη, δεδομένη, απαραίτητη. Είναι όμως παράλληλα μια πίστη που ανάγεται πάνω από τα πρόσωπα. Ο ιππότης παραμένει παράφορα αφοσιωμένος όχι στη γυναίκα, στο πρόσωπο που ερωτεύτηκε, αλλά στο συναίσθημά του. Ο υπέρτατος έρωτας που αισθάνεται, το παθιασμένο συναίσθημα που τον διακατέχει, αυτό είναι που απαιτεί την πίστη. Μια πίστη απόλυτη και σαφώς διαφορετική από τη γνωστότερη και συνηθέστερη συζυγική πίστη καθώς δεν αρκείται στην επίγεια ζωή. Η διάρκειά της απλώνεται και σε αυτόν και στον άλλο κόσμο. Γι' αυτό και οι ερωτευμένοι δεν φοβούνται τον θάνατο. Το ζητούμενο, ο έρωτάς τους ζει αιώνια, το ίδιο και η πίστη τους σε αυτόν. Ιπποτικός έρωτας και πίστη δεν διαχωρίζονται δεν νοούνται ξεχωριστά. Γεννιούνται μαζί και παραμένουν μαζί για πάντα.

² Οι δρυίδες αποτελούσαν θρησκευτικά αδερφάτα προικισμένα με λίαν εκτεταμένες εξουσίες. Ήταν ταυτόχρονα μάντεις, μάγοι, γιατροί, ιερείς, εξομολογητές. Δίδασκαν προφορικά τους μαθητές τους με έμμετρα γνωμικά. Κύρια σημασία σε αυτή τη θρησκεία κατείχε ο δυισμός. (Ντε Ρουζμόν, 2002:72-73)

Και όλα αυτά περί απόλυτης πίστης ηχούν απολύτως αντίθετα με τον χαρακτηρισμό του Τριστάνου ως ο «ευρωπαϊκός μύθος της μοιχείας». (Ντε Ρουζμόν 2002: 19) Όσο παράδοξο κι αν φαίνεται ουσιαστικά αυτός ο πιστός έρωτας βασίζεται στη μοιχεία. Δύο αντίθετες έννοιες που νοούνται ως απαραίτητη προϋπόθεση η μία της άλλης. Η Κυρία αφού αποδέχεται τον ιπποτικό έρωτα, αρνείται το συζυγικό. Με δεδομένες βέβαια τις συνθήκες του γάμου εκείνη την εποχή, η Κυρία ουσιαστικά διαπράττει μοιχεία κατά του θεσμού του γάμου. Συζυγικός έρωτας δεν υπάρχει. Η μοιχεία αφορά την κοινωνική σύμβαση που συνδέει τους δύο συζύγους. Όμως δεν είναι μόνο η Κυρία η οποία είναι άπιστη προς το σύζυγό της. Και ο ιππότης παρουσιάζεται ως άπιστος. Υπακούοντας τον έρωτα του για την Κυρία διαπράττει «μοιχεία» προς τον αφέντη του.

1.3.4 Γάμος και ιπποτικός έρωτας

Ο γάμος έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τις αρχές του ιπποτικού έρωτα των τροβαδούρων και του Τριστάνου. Ιδιαίτερος ο γάμος του 12ου αιώνα, ο οποίος είχε μετατραπεί σε υπόθεση πλουτισμού και συμφέροντος. (Ντε Ρουζμόν 2002:38) Το συναίσθημα δεν είχε θέση μέσα σε αυτή τη συνθήκη.

Έτσι, ο ιπποτικός έρωτας έρχεται να εξυψώσει το συναίσθημα πάνω από κάθε νόμιμη σύμβαση. Αξιοσημείωτο δείγμα απόδειξης αυτής της θέσης αποτελεί η ετυμηγορία ερωτοδικείου που συγκροτήθηκε στην αυλή της Δούκισσας της Καμπανίας το οποίο διακήρυξε ότι έρωτας και γάμος δεν συμβιβάζονται (Ντε Ρουζμόν 2002:39). Ο απόλυτος αυτός έρωτας θεμελιώνεται στην πραγματική αγάπη και χαρακτηρίζεται από ανυποχώρητη πίστη. Στο όνομα αυτού του ιδανικού συναισθήματος συγχωρούνται και τα ψέματα και η μοιχεία και η ταπείνωση του βασιλιά-συζύγου. Ο γάμος έχει χάσει πλήρως την αξία του και αποτελεί απλώς ένα εμπόδιο στην ευτυχία των ερωτευμένων. Ταυτόχρονα όμως αποτελεί τη βασική προϋπόθεση ύπαρξης αυτού του έρωτα, ο οποίος χωρίς τη δυστυχία δεν υφίσταται στην πραγματική του διάσταση αλλά αναιρείται. Άρα είναι ειρωνικά πολύτιμος ο γάμος για τον ιπποτικό έρωτα.

Αυτή η απαξίωση του θεσμού του γάμου αποτελεί την κύρια αντίθεση του ιπποτικού έρωτα με το χριστιανικό ή σωστότερα με τη χριστιανική αγάπη. Η αγάπη για το χριστιανισμό μπορεί να υφίσταται σε ένα γάμο και μάλιστα αποτελεί ταυτόχρονα κυρίαρχη προϋπόθεση και στόχο του. Ο έρωτας μέσω του γάμου μπορεί να οδηγήσει σε ευτυχία αφού έτσι γνωρίζει την πληρότητα. Δεν είναι ανικανοποίητος όπως ο ιπποτικός έρωτας. Δεν σχετίζεται σε τίποτα με αυτόν. Είναι δύο εντελώς διαφορετικοί τύποι έρωτα.

Κεφάλαιο 2

Ο Ιπποτικός Έρωτας στην «Αφήγησις Λιβίστρου και Ροδάμνης»

Η «Αφήγησις Λιβίστρου και Ροδάμνης» αποτελεί μια μυθιστορία του ύστερου βυζαντινού μεσαίωνα, η οποία μας παραδίδεται σε πέντε χειρόγραφα. Πιθανότατα γράφτηκε στην αυλή των Λασκαρίδων της Νίκαιας στα μέσα του 13^{ου} αιώνα. (Αγαπητός, 2006:66)

2.1 Η Αφήγηση

Η ιστορία έχει ως εξής: Ο Κλιτοβών, πρίγκιπας της Λιταβίας, αφηγείται στη Μυρτάνη και σε κάθε ερωτευμένο την ερωτική ιστορία του Λιβίστρου και της Ροδάμνης. Η ιστορία ξεκινά με τη συνάντηση του Κλιτοβώντα με το Λίβιστρο, το βασιλιά της Λιβάνδρου, ο οποίος διηγήθηκε τις περιπέτειές του στον Κλιτοβώντα. Ο Λίβιστρος λοιπόν, αρνιόταν τον έρωτα ώσπου μια μέρα κυνηγώντας σκότωσε ένα τρυγόνι. Έκθαμβος αντίκρουσε το ταίρι του τρυγονιού να αυτοκτονεί. Με αφορμή αυτό το γεγονός ο Λίβιστρος ρώτησε και έμαθε για τη δύναμη του έρωτα από ένα συγγενή του. Την ίδια νύχτα, ο Έρωτας επισκέφτηκε το Λίβιστρο στο όνειρό του και του φανερώθηκε το μέλλον του: θα ερωτευόταν τη Ροδάμνη, κόρη του Χρυσού, βασιλιά του Αργυρόκαστρου και μετά από πολλές περιπέτειες θα κατάφερναν να ζήσουν ευτυχισμένοι. Μάλιστα, σε ένα δεύτερο όνειρο, ο Λίβιστρος αντίκρισε τη Ροδάμνη και ξύπνησε γεμάτος έρωτα γι' αυτήν. Μετά από δύο χρόνια αναζήτησης, ο Λίβιστρος με τους συντρόφους του κατάφεραν να βρουν το Αργυρόκαστρο και τη Ροδάμνη. Αφού αντάλλαξαν γράμματα και δακτυλίδια, το ερωτευμένο ζευγάρι συναντήθηκε για πρώτη φορά από κοντά. Η Ροδάμνη τότε αποκάλυψε πως ο πατέρας της είχε υποσχεθεί να την παντρεύει με το Βερδερίχο, τον αυτοκράτορα της Αιγύπτου. Όμως με την πρότασή της

για κονταρομαχία των δύο ανδρών που τη διεκδικούσαν, δόθηκε η λύση. Ο Λίβιστρος νίκησε και κατέκτησε επισήμως την αγαπημένη του και το θρόνο του βασιλείου. Η ιστορία τους όμως δεν τελείωσε εκεί, καθώς, όπως είχε προφητέψει το όνειρο, ο Λίβιστρος θα έχανε τη Ροδάμνη. Έτσι λοιπόν, μια μέρα που το ζευγάρι βγήκε για κυνήγι, τους πλησίασε ένας δήθεν πραγματευτής για να τους δείξει τα υπάρχοντά του. Ο Λίβιστρος μόλις φόρεσε ένα δακτυλίδι που τον εντυπωσίασε έπεσε νεκρός. Και η Ροδάμνη αμέσως απήχθει από τον πραγματευτή, που στην πραγματικότητα ήταν ο Βερδερίχος, ο οποίος με τη βοήθεια μιας γριάς μάγισσας κατέστρωσε αυτό το σχέδιο για να εκδικηθεί και να κάνει δική του τη Ροδάμνη. Ο Λίβιστρος ζωντάνεψε μόλις τους έβγαλαν το δακτυλίδι και αμέσως ξεκίνησε την αναζήτηση της αγαπημένης του. Αυτό ήταν και το σημείο όπου συνάντησε τον Κλιτοβώντα. Και έτσι τελείωσε η αφήγηση του Λιβίστρου. Αφού ζήτησε από τον Κλιτοβώντα να του αφηγηθεί και αυτός με τη σειρά του τα πάθη του, αποφάσισαν να συνεχίσουν μαζί την αναζήτηση της Ροδάμνης. Ένα όνειρο του Κλιτοβώντα τους κατεύθυνε προς την Αίγυπτο και στο δρόμο ανακάλυψαν τη γριά-συνεργό του Βερδερίχου που τους βοήθησε να βρουν την ξενοδόχισσα πλέον Ροδάμνη. Ο Κλιτοβών πήγε στο πανδοχείο και συνάντησε τη Ροδάμνη. Άρχισαν να αφηγούνται τις ιστορίες τους ο ένας στον άλλο ώσπου ο Κλιτοβών ανέφερε το όνομα του Λιβίστρου και όλα αποκαλύφθηκαν. Οι αγαπημένοι συναντήθηκαν την επόμενη μέρα και λιποθύμησαν από τη συγκίνηση της επανένωσής τους. Επέστρεψαν παρέα με τον Κλιτοβώντα στο Αργυρόκαστρο, αφού πρώτα σκότωσαν τη γριά με εντολή της Ροδάμνης, παραβιάζοντας τον όρκο που της είχαν δώσει οι δύο άνδρες. Ο Κλιτοβών πείσθηκε να μείνει μαζί τους παίρνοντας ως γυναίκα του την αδερφή της Ροδάμνης, τη Μελανθία. Μετά από χρόνια, η Μελανθία πέθανε και ο Κλιτοβών γύρισε στη χώρα του και στην πρώτη του αγαπημένη, τη Μυρτάνη, στην οποία και αφηγείται την ιστορία.

Ταυτόχρονα με αυτή την περιπετειώδη ερωτική ιστορία του Λιβίστρου και της Ροδάμνης, ο Κλιτοβών αφηγήθηκε και τη δική του ιστορία. Ο Κλιτοβών λοιπόν, ερωτεύτηκε τη Μυρτάνη, κόρη του βασιλιά της Λιταβίας, η οποία όμως ήταν ήδη παντρεμένη με ένα Πέρση. Όταν ο σύζυγός της έλειπε σε ταξίδι, ο Κλιτοβών της αποκάλυψε τον έρωτά του και αυτή ανταποκρίθηκε. Όμως ο βασιλιάς έμαθε τι συνέβη και φυλάκισε τον Κλιτοβώντα. Όταν γύρισε ο σύζυγός της θέλησε να τον θανατώσει αλλά ο Κλιτοβών με τη βοήθεια της Μυρτάνης το έσκασε και γλίτωσε. Έτσι, εξορισμένος, συνάντησε τον Λίβιστρο και ενώθηκαν οι περιπέτειές τους.

Με δεδομένη λοιπόν αυτή την ερωτική μυθιστορία, θα εξετάσουμε κατά πόσο εμφανίζονται τα χαρακτηριστικά του ιπποτικού έρωτα που περιγράφηκαν παραπάνω, εάν είναι ίδια, εάν διαφοροποιούνται, εάν εξελίσσονται και παραλλάσσονται.

2.2 Οι ήρωες

Ξεκινώντας λοιπόν από τα πρόσωπα της κεντρικής ιστορίας, το Λίβιστρο και τη Ροδάμνη διαπιστώνουμε πολλά σημεία ταύτισης με τους ήρωες των ιπποτικών μυθιστοριών.

Ο Λίβιστρος είναι ένας όμορφος νέος ευγενικής καταγωγής με στρατιωτική ανδρεία. Αντιπροσωπευτική είναι η περιγραφή του Κλιτοβώντα όταν τον πρωτοαντικρίζει:

(2)Λατίνος ἦτον εὐγενής ὀκάποιος ἀπὸ χωραν, 38
ἄγνωρος ἐπιτήδειος, ἔμμορφος εἰς τὴν πλάσιν,
νέος πολλὰ καλόκοπος εἰς σύνθεσιν καὶ σχῆμαν,
ξανθός, μακρὺς, ἀγένειος, τριγύρου κουρεμένος.
Φαριν ἐκαβαλίκευεν καὶ ἐβάσταζεν γεράκιν 42
καὶ ὀπίσω του ἠκολούθειν τον σκυλὶν με το λητάριν·
ζωσμένος ἦτον ἄρματα

ὁπως και της Ροδάμνης όταν τον περιγράφει στον πατέρα της

(3)Λοιπὸν ὀκατις εὐγενής, ἄγνωρος ἀπὸ χωραν, 2927
τοπάρχης πλούσιος φοβερός, ρήγας τῆς γῆς Λιβάνδρας,
ὄνομαν εἶχεν Λίβιστρος, παράξενος εἰς πλάσιν,
νέος πολλὰ καλόκοπος, πολὺς εἰς τὴν ἀνδρείαν 2930

Η ίδια η Ροδάμνη τονίζει το στρατιωτικό χαρακτήρα του Λιβίστρου με τις προσφωνήσεις της «στρατιώτη» (στίχοι 1731,3751 κ.α.). «Ο ιππότης εξακολουθεί να μένει, πριν απ' όλα, ένας πολεμιστής» σύμφωνα με τον Σκιαδαρέση. (Σκιαδαρέσης 1982: 11) και έτσι και ο ίδιος Λίβιστρος αναφέρεται στην ανδρεία του απευθυνόμενος στον Κλιτοβώντα:

(4)τοπάρχης πλούσιος, φοβερός, καὶ εἰς τὴν ἀνδρείαν μου τοιοῦτος, 116

Η ανδρεία παραμένει το κυρίαρχο στοιχείο αναγνώρισης και κύρους για τον άνδρα. Την ίδια άποψη δείχνει να έχει και ο πατέρας της Ροδάμνης καθώς όπως η ίδια πληροφορεί το Λίβιστρο:

(5) ὁ πατήρ μου ὁ βασιλεὺς ἔχει πρὸς σὲ ἀγάπην.

2059

Ἔχεις τιμὴν καὶ ἔπαινος ὅτι εἶσαι ἀνδρειωμένος,

Η ευγενική λοιπόν καταγωγή και η ανδρεία διακατέχουν τον ήρωα σύμφωνα με τις περιγραφές. Και οι πράξεις του επισφραγίζουν αυτά τα γνωρίσματα. Ο Λίβιστρος αποδεικνύει την ευγενική του καταγωγή σε όλη του τη συμπεριφορά. Εκδηλώνει σεβασμό προς το συγγενή, τους συντρόφους, το βασιλιά και κυρίως προς τη Ροδάμνη. Ακόμα και ο τρόπος που την προσεγγίζει θυμίζει την υποτέλεια του ιππότη στη Δέσποινα στις δυτικές μυθιστορίες και τα άσματα των τροβαδούρων. Επίσης, αποδεικνύει την ανδρεία του καθώς δεν φοβάται τις περιπέτειες και τις ταλαιπωρίες προκειμένου να βρει την αγαπημένη του. Κίνητρό του δεν είναι η γενικότερη αλτρουιστική του διάθεση αλλά ο έρωτας του γι' αυτήν. (Kay, 2000:81) Και μοναδικός στόχος του είναι να επιζήσει, για να εξασφαλίσει στον εαυτό του το αγαπημένο «έτερον ήμισυ». (Beck, 1999:268) Μονομαχεί γι' αυτό και ξεκινά και δεύτερη αναζήτηση όταν το χάνει χωρίς ίχνος φόβου και δισταγμού. Οι περιπέτειες δεν τον τρομάζουν(με μια εξαίρεση που οφείλεται στην δυσπιστία του στη γριά-μάγισσα στους στίχους 2275-2781) και είναι έτοιμος να μπει ξανά σε αυτές ακόμα και για το χατίρι του πιστού του φίλου του Κλιτοβώντα(στ. 3880-3885, 3990-3991).

Εν ολίγοις, πρόκειται για ένα ήρωα που ανταποκρίνεται στον ορισμό της *cortesie*, όπως τον παρουσιάζει ο Auerbach. Ο όρος, που απέκτησε τη σύνθετη σημασία του πρώτα στον αυλικό πολιτισμό, εκφράζει την εκλέπτυνση των αγωνιστικών κανόνων, τα αυλικά ήθη συναναστροφής (Auerbach, 2005: 181) και τη λατρεία της γυναίκας (Lacy, Geoffrey, Mancoff, 2013:71).

Η Ροδάμνη από την άλλη, πρώτα από όλα, υμνείται για την ομορφιά της. Χαρακτηριστικά είναι τα γοητευμένα λόγια του Λίβιστρου από την πρώτη φορά που την αντικρίζει στο όνειρό του:

(6)καὶ εἰς τὸ ἄλλον ἔσυρνε τὴν κόρην τὴν Ροδάμνην

570

τὴν ὥραιαν παραξενον, τὴν ἡλιογεννημένην.

εἶχεν τὴν κόρην, φίλε μου, τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶ μου!

...

- *νικᾷ τὴν πλάσιν τοῦ Ἔρωτος εἰς τὴν ἔμορφωσύνην.* 577

και συνεχίζει να εντυπωσιάζεται και όταν την ανταμώνει πραγματικά

(7)Καὶ ἐφῆκα νὰ θαυμάζωμαι τὴν πάντερπνον ἐκείνην, 1990

τὸ κάλλος τὸ ἀμήχανον, τὸ ἐξάϊρετον τὸ ἦθος,

Πραγματικό εγκώμιο στην ομορφιά της αποτελούν οι στίχοι 2215-2240 στους οποίους περιγράφονται λεπτομερώς τα χαρακτηριστικά κυρίως του προσώπου αλλά και του σώματός της ώστε να καταλήξει στη δήλωση θαυμασμού:

(8)Τοιαύτη προσώπου σύνθεσις, τοιαύτη κορμίου στάσις! 2240

Η ηρωίδα λοιπόν με τα πανέμορφα χαρακτηριστικά της προβάλλει το πρότυπο ομορφιάς της εποχής, το χαρακτηριστικό «κομψό» όπως το ονομάζει ο Auerbach αναφερόμενος στην δυτική αυλική μυθιστορία. (Auerbach:2005:177)

Το δεύτερο και κυρίαρχο επίσης χαρακτηριστικό της είναι η δύναμή της, η εξουσία της. Η άποψή της γίνεται σεβαστή από όλους και αυτό φαίνεται από τις σχέσεις της με τις κοπέλες, τον ευνούχο, τον πατέρα της, τον Βερδερίχο και το Λίβιστρο. Όλοι την υπακούουν. Με τις κοπέλες και τον ευνούχο είναι σαφής η ταξική ανωτερότητα και δεδομένη η εξουσία της. Αλλά και με τους υπόλοιπους οι διαφορές ισχύος δεν είναι τυπικά ευδιάκριτες. Ο πατέρας της δηλώνει πρόθυμος να ακούσει -και έμμεσα πρόθυμος να υπακούσει -τη θέλησή της:

(9)Τι θέλεις, ἢ καρδιά μου, τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶ μου; 2088

Λέγοι μοι, λέγε τὴν βουλήν, λέγε τὸ θέλημά σου».

Η Ροδάμνη προτείνοντας τη μονομαχία των δύο ανδρών καταφέρνει να ακυρώσει ουσιαστικά την απόφασή του για γάμο με τον Βερδερίχο. Ο Βερδερίχος από την άλλη, παρόλο που απαγάγει την Ροδάμνη δεν καταφέρνει ποτέ να την υποτάξει και να γίνει δική του παρότι χρησιμοποιεί ακόμα και τη βία. Η Ροδάμνη ξανά με έξυπνο τρόπο επιτυγχάνει να κερδίσει τον κατάλληλο χρόνο προκειμένου να βρει το Λίβιστρο και έτσι ο Βερδερίχος δεν την κατακτά ποτέ. Τέλος, η εξουσία της Ροδάμνης ασκείται κυρίως

στον ίδιο τον αγαπημένο της. Ο Λίβιστρος στην προσπάθειά του να την κατακτήσει με τις επιστολές δείχνει απόλυτο σεβασμό στις επιφυλάξεις της και περιμένει καρτερικά. Η Ροδάμνη αποφασίζει για τη συνεύρεσή τους και παραδίνεται στον αγαπημένο της. Τίποτα δεν γίνεται χωρίς την συναίνεσή της. Η απόλυτη απόδειξη της εξουσίας της πάνω στο Λίβιστρο επιβεβαιώνεται όταν του ζητά να σκοτώσει την γριά μάγισσα, αναδεικνύοντας έτσι τη σκληρή μορφή που μπορεί να πάρει η εξουσία αυτή της Κυράς. Ο Λίβιστρος αποδέχτηκε το αίτημά της και τη σκότωσε. Δεν υπολόγισε το δικό του όρκο μπροστά στη θέληση της απάνθρωπης -σε αυτή την περίπτωση- αγαπημένης του.

Αυτός ο εξουσιαστικός ρόλος της γυναίκας ανταποκρίνεται σε συγκεκριμένες θεωρίες περί έρωτα, σύμφωνα με τις οποίες «ανάμεσα σ' αυτόν που αγαπάει και στο αγαπημένο πρόσωπο υπάρχει τεράστια απόσταση. Αυτό που τρομάζει ... είναι η υψηλή κοινωνική θέση της δέσποινας που αγαπούν, η τρανή καταγωγή της και η ακαταδεξιά της. ...μια μονάχα σκέψη του έδωσε ... θάρρος : ό,τι ... ο έρωτας καταργεί κάθε κοινωνική διάκριση και προσεγγίζει τις τάξεις των ανθρώπων. (Σκιαδαρέσης, 1982:23) Σύμφωνα όμως με Burns, ο χαρακτηρισμός της γυναίκας-Κυράς δεν είναι τόσο απλός και μονοδιάστατος. Σύμφωνα με απόψεις μελετητών, η γυναίκα του ιπποτικού έρωτα μπορεί να αντιμετωπιστεί απλώς ως αντικείμενο κατασκευασμένο κοινωνικά για να προωθήσει την ερωτική επιθυμία, τις λογοτεχνικές προσδοκίες, την ηθική πρόοδο, τη συζυγική υπεροχή, την κοινωνική κινητικότητα ή τη ψυχική φαντασίωση του άνδρα. (Burns, 2001:49) Της αποδίδεται δηλαδή περισσότερο η θέση του αντικειμένου παρά του ισχυρού υποκειμένου.

Στη δεύτερη και μικρότερη ερωτική περιπέτεια της μυθιστορίας πρωταγωνιστές είναι ο Κλιτοβών και η Μυρτάνη. Πρόκειται επίσης για ένα ευγενή νέο, ο οποίος δεν φοβάται τις περιπέτειες· αντιθέτως τις επιδιώκει και επιδεικνύει την ανδρεία του. Χαρακτηριστική είναι η σκηνή κατά την οποία παροτρύνει το Λίβιστρο να διώξει το φόβο και να συνεχίσουν το δρόμο τους προς τη Ροδάμνη:

(10)Γίνομαι πρόβodos ἐγὼ πρῶτος νὰ τὴν περάσω

2791

καὶ ἂν ἔν' κακὸν ἄς ποντιστῶ δι' ἀγάπην ἐδική σου

-οὔτως ἀρμόζει, φίλε μου, νὰ πολεμοῦν οἱ φίλοι·

Επίσης, η Μυρτάνη είναι μια βασιλοπούλα με ιδιαίτερη ομορφιά. Ο Κλιτοβών την χαρακτηρίζει παράξενη(στ.2410), αίσθητική(στ.2411), προσεκτική(στ.2411),

ώραιωμένην(στ.2411), έμορφη(στ.3192), έρωτική(στ.3206) καθώς και κόρη
έξαιρετόπλαστον, ώραίωμαν φουδούλας(στ.3193). Η ομορφιά της είναι
αδιαμφισβήτητη.

Οι ήρωες λοιπόν της βυζαντινής μυθιστορίας χαρακτηρίζονται από συγκεκριμένα
γνωρίσματα αποτελώντας πρότυπα. Ο άνδρας, όμορφος ευγενής και ανδρείος και η
γυναίκα, όμορφη βασιλοπούλα με ουσιαστική εξουσία.

Τα χαρακτηριστικά τους αντιστοιχούν σε εκείνα των ηρώων των ιπποτικών ιστοριών.
Μάλιστα ο Ντε Ρουζμόν, αναφερόμενος πάντα στον Τριστάνο και την Ιζόλδη, τα
σχολιάζει ως «συμβατικά και ρητορικά» και προσδιορίζει τους ήρωες ως
«απλουστευμένους τύπους». *Αυτός είναι ο δυνατότερος, αυτή η ωραιότερη. Αυτός ο
ιππότης, αυτή η πριγκιποπούλα κ.λπ.*(Ντε Ρουζμόν, 2002:46)

Αξιοπρόσεκτος είναι ο ισχυρός ηγεμονικός ρόλος της γυναίκας, της Domina, που
επιβεβαιώνεται στη βυζαντινή μυθιστορία. Η βασιλοπούλα έχει πραγματική δύναμη και
εξουσία. Κυρίαρχο θέμα είναι η λατρεία της, που συνδέθηκε με τη λατρεία της θηλυκής
θεότητας και τις ανάλογες τάσεις της εποχής. Η εξουσία και η ομορφιά της αποτελούν
το πρότυπο της βασιλοπούλας. Και μάλιστα δεν πρόκειται για πρότυπο σπάνιο αλλά
μάλλον συνηθισμένο καθώς η ίδια της η αδερφή προτείνεται από το Λίβιστρο ως
κατάλληλη νύφη για τον Κλιτοβώντα τονίζοντας την ομοιότητά της με την Ροδάμνη:

(11)Έχει γάρ άλλην αδερφήν ή κόρη ή Ροδάμνη,

3916

άνθόμοιον, άπαράλλακτον ως είναι αύτη <και> εκείνη.

Τα ξεχωριστά χαρακτηριστικά της κάθε βασιλοπούλας δεν τα εντοπίζουμε στα λόγια
του αφηγητή. Μοιάζει να μην έχει καμία αξία ή ακόμα και να μην αναγνωρίζεται
καθόλου η ιδιαιτερότητα του κάθε ατόμου. Ο νεαρός Κλιτοβών δεν χρειάζεται να
γνωρίσει τη Μελανθία, ούτε καν να τη δει από κοντά. Διαπιστώνουμε επομένως κάτι
αρκετά εντυπωσιακό, που διαφοροποιεί ξεκάθαρα την αναπαράσταση του έρωτα στη
μεσαιωνική μυθιστορία από τον έρωτα όπως τον αντιλαμβανόμαστε σήμερα. Η
προσωπική επαφή δηλαδή δεν ήταν απαραίτητη. Η ένωση αυτού του ζευγαριού ήταν
αρκετό να στηριχθεί στον παραλληλισμό των δύο γυναικών. Η ατομικότητα της
καθεμιάς και κατά συνέπεια και η ατομικότητα του κάθε άνδρα δεν έπαιζε σημαντικό
ρόλο. Το πρότυπο του άνδρα-ιππότη από τη μια πλευρά και της γυναίκας-
βασιλοπούλας από την άλλη, αρκούσαν για την πραγματοποίηση αυτού του γάμου.

2.3 Το ερωτικό συναίσθημα

(12) Λιβίστρου τοῦ πολυπαθῆ καὶ κόρης τῆς Ροδάμνης.

1

Ἄρχῃ καὶ τέλος ἔμορφον πρὸς τὰ ἔπαθαν ἀλλήλων·

εἶχαν καὶ λύπην καὶ χαρὰν εἰς τὰ ἔπαθαν ἐντάμα.

Οι πρώτοι στίχοι της μυθιστορίας φανερώσουν τα βασικά χαρακτηριστικά του συναισθήματος που βιώνουν οι ήρωες. Αξίζει να επιμείνουμε στο είδος αυτού του συναισθήματος μέσα από τη μελέτη του λεξιλογίου του κειμένου. Η μελέτη αυτή επιβεβαιώνει την ιστορικότητα ενός συναισθήματος, του ερωτικού, που θεωρείται διαχρονικό. Το επίθετο *πολυπαθῆς* και ο ρηματικός τύπος *ἔπαθαν* που επαναλαμβάνεται, κατονομάζουν το συναίσθημα. Πρόκειται για ένα πάθος, μια έννοια που κρύβει μέσα της πολλά νοήματα.

Καταρχάς, το πάθος δηλώνει «πᾶν ὄ,τι συμβαίνει εἷς τινα, σύμβαμα, συμβὰν τυχαῖον... ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς λέξεις ... πρᾶξις, ἔργον». (Liddell-Scott, III:402) Πρόκειται λοιπόν για κάτι που παθαίνει κάποιος, κάτι που του συμβαίνει. Δεν δηλώνει ενεργητικότητα από το άτομο αλλά αντίθετα παθητικότητα και κατά συνέπεια υπονοείται το τυχαίο, το μοιραίο. Το συναίσθημα δίνεται στους ήρωες από τον Έρωτα στα όνειρά τους. Οι ίδιοι δεν το επιδιώκουν ούτε προέρχεται με τη θέλησή τους. Μάλιστα και οι δύο δηλώνουν ότι περισσότερο επιθυμούν να μείνουν μακριά από αυτό το συναίσθημα. Ο Λίβιστρος παρουσιάζοντας τον εαυτό του στον Κλιτοβώντα λέει:

(13) Ἦτον καθόλου ἀδούλωτος ὁ νοῦς μου ἀπὸ τον πόθον,

120

εἰς λογισμὸν μου ἐνθύμησις ἀγάπης οὐκ ἐσέβην·

ἔζουν ἀκαταδούλωτος καὶ μετ' ἐλευθερίας,

ἔρωτοακατάκριτος καὶ παρεκτὸς ἀγάπης.

Η Ροδάμη από την πλευρά της, στο πρώτο της πιττάκι προς το Λίβιστρο αναφέρει

(14) «Ἐστρίγγιζα ἄς τὸν οὐρανόν, ἐλάλουν εἰς τὰ νέφη,

1548

εἰς γῆν κατεμαρτύρουν το, εἰς ἀέραν ἤλεγά το,

εἰς ἥλιον τὸ ἐγκάλεσα, εἰς φέγγος τὸ ἔλυπούμην

τὸ νὰ μὴ κλίνω τράχηλον, μὴ πέσω εἰς ἀγάπην·

καὶ τοῦτο ἔκαυχούμην το ἀλήθεια νὰ μὴ γένη

καὶ τάχα ἔκατευόδωνα κ' ἔπεκαμάρωνά το.

Γίνεται λοιπόν σαφές στο κείμενο ότι το ερωτικό συναίσθημα δεν προϋποθέτει κάποια πρωτοβουλία, τάση ή συνειδητό πρόγραμμα των ηρώων. Δεν θέλουν να χάσουν την ελευθερία τους και να σκλαβωθούν σε αυτόν και μάλιστα η Ροδάμνη είναι υπερήφανη που το καταφέρνει. Όμως, όσο κι αν προσπαθούν να ορίσουν τον εαυτό τους ο Έρωτας δεν τους το επιτρέπει. Οι ήρωες δεν αποτελούν χαρακτήρες που ορίζουν την τύχη τους σχετικά με αυτό το συναίσθημα. Μια άλλη δύναμη, ανώτερη από αυτούς, εν προκειμένω ο Έρωτας, αποφασίζει να τους επιβληθεί. Και περιθώρια αντίστασης στο συναίσθημα δεν υπάρχουν.

Σε μια δεύτερη επεξήγηση του όρου, το πάθος πιο συγκεκριμένα ερμηνεύεται ως συμφορά δηλαδή «ἐπὶ κακῆς σημασίας». (Liddell-Scott, III:402) Σε αυτή την ερμηνεία προσιδιάζουν οι διετείς επαναλαμβανόμενες περιπέτειες και οι κακουχίες που υπόκεινται οι ήρωες μετά την επιβολή της εξουσίας του συναισθήματος πάνω τους. Αποτελούν την εισαγωγή στον έρωτα, στη «σκηνή του Δύο», όπως την ονομάζει ο Badiou, ο οποίος εξαίρει τη σημασία της τονίζοντας πως «Πολλά αφηγήματα και μυθιστορήματα επικεντρώθηκαν σε περιπτώσεις όπου το Δύο παρουσιάζεται με έναν ιδιαίτερα έντονο τρόπο, στις οποίες οι δύο εραστές δεν ανήκουν ... στην ίδια χώρα. Αυτή η διαγώνια πλευρά του έρωτα, που περνά μέσα από τις πιο ισχυρές δυαδικότητες και τους πιο θεμελιακούς χωρισμούς, είναι ένα εξόχως σημαντικό στοιχείο.»(Badiou, 2018:40)

Ο Λίβιστρος λοιπόν αναγκάζεται για να κερδίσει την αγαπημένη του να περιπλανηθεί δύο φορές και να αντιμετωπίσει πολλούς κινδύνους. Και η Ροδάμνη όμως αποδεικνύεται άξιος μαχητής της αγάπης όπως αρμόζει σε κάθε ερωτευμένο, όπως υποστηρίζει και ο τροβαδούρος Bertan de Born. (Bryson and Monsesian, 2017:190) Η ηρώίδα αγωνίζεται με το δικό της γυναικείο τρόπο. Αρχικά βρίσκοντας τη λύση της μονομαχίας των δύο υποψήφιων ανδρών της και έπειτα για να διατηρήσει την πίστη της στον αγαπημένο της και να μην παραδοθεί στον Βερδερίχο, αντιμετωπίζοντας πολλές φορές και τη βία από μέρους του. Οι περιπέτειες δηλαδή παρουσιάζονται ως

απαραίτητα επακόλουθα του συναισθήματος. Αποτελούν βασικά στάδια μύησης στο συναίσθημα, επιβεβαίωσης της δύναμης και της κυριαρχίας του.

Αυτή ακριβώς τη δύναμη του συναισθήματος έρχεται τα ενισχύσει ακόμα μια εννοιολογική ερμηνεία της λέξης πάθος. Πάθος ορίζεται και ως «ἐπὶ τῆς ψυχῆς, πᾶν αἴσθημα ἰσχυρὸν, οἷον ἔρωσ». (Liddell-Scott, III:402) Είναι λοιπόν η έντονη επιθυμία, ο πόθος που διακατέχει τους ήρωές μας. Η έννοια της λέξης προσδίδει την απαιτούμενη δυναμικότητα στο συναίσθημα και η επαναλαμβανόμενη χρήση της έρχεται να το ενισχύσει. Εντυπωσιακές είναι και οι πολλαπλές σύνθετες λέξεις με πρώτο συνθετικό τη λέξη πόθος:

(15)ποθοανάμνησιν στ.85, ποθοερωτοκράτορα στ.380, ποθοκράτορ στ.440, ποθοενθυμεῖσθε στ.988, ποθοαπελπισία στ.1483, ποθοαιχμάλωτος στ.1597, ποθοαναγνώθει στ.1718, ποθοοργιστικό στ.1872, ποθοπονέση στ.1881, ποθοαμεριμνημένος στ. 2159, ποθοπονοβρασία στ.2242, ποθοδαρμένους στ.2886, ποθοαφηγήσατο στ.3171, ποθοεφαντάκτηκεν στ.3336, ποθοξενοδοχισσαν στ.3344, ποθοφλογισμόν στ. 3501, ποθοεπιθυμία στ.3549.

Φυσικά αφού πρόκειται για έναν πόθο ερωτικό, για ένα μεγάλο έρωτα, σύνθετες λέξεις, με πρώτο συνθετικό τη λέξη έρωτας σε αυτή την περίπτωση, εμφανίζονται αναλόγως και επιβάλλουν με το δικό τους τρόπο το ερωτικό συναίσθημα ως «πρωταγωνιστή» της μυθιστορίας:

(16)έρωτοπαιδευμένος στ.6, έρωτομανίας στ.8, έρωτικόβρυτε στ.14, έρωτοακατάκριτος στ.123, έρωτοκρατούντων στ.187, στ.έρωτοκρατόρων 236, έρωτοδουλείας στ.243, Έρωτοκρατία στ.270, έρωτοιστορισμένο στ.292, Έρωτοκράτωρ στ.363, έρωτοκρίσιν στ. 421, έρωτοκαμένων στ.481, έρωτοκουρτέσαν στ.499, Έρωτόπουλα στ.964, έρωτοασχολήσεις στ.990, έρωτοανάμνησιν στ.992, έρωτοποθοῦντας στ.1303, έρωτικογραμμένην στ.1651, έρωτοπιττάκιν στ.1731, έρωτότρωτος στ.1881, έρωτοκαμίνου στ.3289, έρωτοτροπος στ.3438, έρωτοπονεμένης στ.3703.

Παρατηρούμε με αυτή την καταγραφή την αξία και τη δύναμη του λεξιλογίου. Φυσικά αποδεικνύονται έτσι και οι γλωσσοπλαστικές ικανότητες του ποιητή και η ρητορική του παιδεία(Αγαπητός, 2006:64). Ο δημιουργός της μυθιστορίας με όπλο τη ρητορική δημιουργεί ένα πανίσχυρο συναίσθημα ανάμεσα σε δυο ανθρώπους που δεν έχουν συναντηθεί ποτέ. (Agaritos, 1999:121) Το ζευγάρι ανταμώνεται στο μέσον περίπου της ιστορίας και μέχρι τότε η ρητορική έχει αναδείξει τη δύναμή της. Το ερωτικό λεξιλόγιο

απλώνεται σε όλο το κείμενο με τις λέξεις έρωτας, αγάπη, πόθος να επαναλαμβάνονται συχνά. Πιο έντονη είναι όμως η παρουσία ερωτικού λεξιλογίου, με βάση ιδιαίτερα τις σύνθετες λέξεις που προανέφερα, στο πρώτο μέρος της μυθιστορίας. Ο συγγραφέας δηλαδή έχει φροντίσει να παρουσιάσει τον έρωτα και τη δύναμή του πριν τη συνάντηση του ζευγαριού. Η απόφαση της συνάντησης είναι του έρωτα και όχι των πρωταγωνιστών, και δεν εξαρτάται από την οπτική τους επαφή πόσο μάλλον από τη σωματική τους συνεύρεση όταν τελικά αυτή επιτυγχάνεται.³

Είναι αξιοπρόσεκτο ότι οι ήρωες καθοδηγούνται από μια ανώτερη δύναμη στο πανίσχυρο ερωτικό συναίσθημα και η ατομική τους πρωτοβουλία και επιλογή δεν έχει ουσιαστικό παρά τυπικό ρόλο. Ο Λίβιστρος και η Ροδάμνη ακολουθούν τις εντολές του Έρωτα ως δεδομένα που δεν μπορούν να αμφισβητήσουν. Αφήνονται στην δύναμή του και οι προσωπικές τους ιδιαιτερότητες και επιλογές αναλώνονται μόνο σε λεπτομέρειες χωρίς πραγματική αξία. Η Ροδάμνη για παράδειγμα, όσο κι αν με τις επιστολές της φαίνεται κάποιες στιγμές να απαρνείται τον ήρωα, στην πραγματικότητα ποτέ δεν διακυβεύεται ο έρωτάς της για αυτόν. Από τη στιγμή που στο όνειρο της το «*πτερωτὸν παιδόπουλον*» (στ.1177) της ανακοινώνει το μέλλον της με τον Λίβιστρο, η πορεία της είναι προδιαγεγραμμένη. Η ατομικότητα οπουδήποτε ήρωα δεν έχει τη δύναμη να ανταγωνιστεί την υπερδύναμη του Έρωτα.

Τα λόγια του συγγενή προς το Λίβιστρο στην αρχή της ιστορίας τονίζουν την ευρύτερη σημασία αυτής της δύναμης που αφορά όχι μόνο τα έμψυχα όντα αλλά και όλα τα στοιχεία της φύσης, δεν περιορίζεται στο συναίσθημα αλλά έχει κοσμική εμβέλεια:

(17)Καὶ μὴ θαυμάσης τὸ πουλί, τὸ αἰστάνεται καὶ βλέπει,

168

ἀλλὰ ἰδὲ καὶ θαύμασε τὸ δέντρον τὸ φοινίκιν,

πῶς ἂν οὐκ ἔχη ἀρσενικὸν τὸ θηλυκὸν φοινίκιν

ποτὲ οὐ καρπεύει ἀπὸ τὴν γῆν, πάντα θλιμμένον ἔναι.

Καὶ ἄφης αὐτὸ καὶ θαύμασε τὸν λίθον τὸν μαγνήτην

...

³ Δεν δηλώνεται από το κείμενο ξεκάθαρα εάν η ερωτική συνεύρεση των ερωτευμένων είναι ολοκληρωμένη. Για παράδειγμα για τον Beaton είναι δεδομένο πως «οι δύο εραστές κάνουν έρωτα σε ένα λιβάδι»(Beaton, 1996:169) ενώ για τη Λεντάρη η αναφορά στο σημείο αρκείται στον εναγκαλισμό των εραστών. (Lendari, 2007:78).

Θαύμασον καὶ τὸ ὄψάριον

...

Ξενίστησε τὸν ποταμὸν ὃν λέγουσιν Ἀλφεῖον,

Ἡ παντοδυναμία αὐτοῦ τοῦ ἔρωτα ενδυναμώνεται ἀκόμα περισσότερο με τὶς μορφές στὶς οποίες μετουσιώνεται. Ὁ ἔρωτας παρουσιάζεται στὰ ὄνειρα τοῦ Λίβιστροῦ ὡς βασιλιάς καὶ μάλιστα «με ὅλα τὰ εξαρτήματα τῆς βυζαντινῆς αυτοκρατορικῆς ἐξουσίας»(Beaton, 1996:205). Ὁ τριτοπρόσωπος αὐτός βασιλιάς, συνδυάζει με τὶς τρεῖς μορφές τοῦ στοιχείου ἀπὸ τὴ δυτικὴ καὶ ἐλληνιστικὴ παράδοση. Συγκεκριμένα, στὰ δύο πρόσωπά του ἐντοπίζεται ἡ ἐπίδραση τῆς ἐλληνιστικῆς παράδοσης ἐνῶ στὸ πρόσωπο τοῦ ἐνήλικα ἡ ἐπίδραση ἀπὸ τὸν Dieu d'Amor τῆς γαλλικῆς αὐλικῆς ἐρωτικῆς ποίησης(Beaton, 1996:207).

Ὁ Λίβιστρος τὸν προσφωνεῖ λέγοντας:

(18)«*Λαμπρὲ ἀυθέντη βασιλεῦ, δέσποτα γῆς ἀπάσης,*

435

τῶν ἀναισθητῶν ἀρχηγέ, τῶν αἰσθητῶν κρατάρχα

Ἡ μορφή του μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀκόμα πιο δυναμικὴ, καθὼς αυτοχαρακτηρίζεται καὶ ὡς τύραννος στὰ γραπτὰ του λόγια:

(19)«*Πᾶς ἄνθρωπος ἀδούλωτος εἰς Ἐρωτοκρατίαν*

270

νὰ μὴ γνωρίζῃ ἔρωτας, νὰ μὴ γνωρίζῃ ἀγάπην,

ἃς ἔν' παρέξω τῆς ἀύλης τῆς Ἐρωτοκρατίας·

εἰδὲ σεβῆ ἀπαίδευτα καὶ οὐ πάρη ὀρισμὸ μας,

ἐγὼ νὰ γένω τύραννος νὰ τὸν καταπικράνω,

νὰ κόψω τὸ κεφάλι του, νὰ λείψῃ ἀπὲ τὸν κόσμον».

Ἐπίσης, ὁ ἔρωτας παρομοιάζεται με τὴ φωτιά καὶ καίει τοὺς ἐρωτευμένους ὅπως φαίνεται στὰ λόγια τοῦ συγγενῆ-συμβούλου τοῦ Λίβιστροῦ ὅταν του λέει:

(20)«*ἐφλέχθης ἀπὸ ἔρωταν,*

612

ὅπως καὶ στὰ λόγια τοῦ ευνούχου ὅταν προσπαθεῖ νὰ γαληνέψῃ τὴ Ροδάμνη:

Αυτό είναι λοιπόν το συναίσθημα που καταλαμβάνει τους ήρωες. Οι πρώτοι στίχοι της μυθιστορίας τονίζουν άλλο ένα βασικό χαρακτηριστικό του, την αμοιβαιότητα :

... *πρὸς τὰ ἔπαθαν ἀλλήλων·* 2

... *εἰς τὰ ἔπαθαν ἐντάμα.*

Το συναίσθημα αφορά και τους δύο ήρωες και αυτό το ενδυναμώνει ή ακόμα και το καθιστά αληθινό όπως πιστεύει και ο ποιητής Bernart de Ventadorn. (Bryson and Mounsesian, 2017:169) Ο Λίβιστρος προσπαθεί με τα πιττάκια να προσεγγίσει την Ροδάμνη. Είναι ο τρόπος που επιλέγει για να εκφραστεί, για να κάνει την «ερωτική του δήλωση» (Badiou, 2018:54-55) όχι απλά μία φορά αλλά επαναλαμβανόμενα. Αγωνιά για την κατάκτηση της Ροδάμνης· η ερωτική του δήλωση δεν θα μπορούσε παρά να ήταν «φορτισμένη με τρομερό τρακ». (Badiou, 20018:55) Όμως στην πραγματικότητα το μέλλον τους το γνωρίζει ήδη. Το μέλλον τους είναι «γραμμένο» και είναι αμοιβαίο. Όπως και τα πιττάκια που ανταλλάσσουν οι δύο ερωτευμένοι. Η γραφή παίζει σημαντικό ρόλο και μοιάζει να προσωποποιείται όταν ο Λίβιστρος ταυτίζει την ηρωίδα με ένα πιττάκι, δηλαδή με τη γραφή της.⁴ Και συγκεκριμένα η γραφή των επιστολών αποτελεί την «πράξη μύησης για τους δύο νέους» (Αγαπητός, 1996:39) που τους οδήγησε στο κοινό τους μέλλον:

(21)«*Λίβιστρε, γῆς Λατινικῆς, ἄρχον, τοπάρχα μέγα* 498

διὰ Ροδάμνην δέσποιναν, τὴν ἔρωτοκουρτέσαν

δεσπότης ἄλλος νὰ γενῆς γῆς Ἀργυροῦ τοῦ κάστρου,

Χρυσόν, πατέραν καὶ λαμπρόν τῆς κόρης τῆς Ροδάμνης,

νὰ διαδεχθῆς τὰς χώρας του καὶ νὰ τὰς ὑποτάξῃς.

Καὶ μετὰ χρόνου διάστημα νὰ χάσεις τὴν Ροδάμνην

ἀπὸ γυναίκας δολερᾶς, τῆς κακομάγου γραίας,

καὶ πάλι εἰς ἀναζήτησιν τῆς κόρης νὰ ἐξέβῃς·

δίχρονον θέλεις περπατεῖν ἕως ὅτου νὰ τὴν εὔρῃς

⁴ Για την ιδεατότητα της αξίας που παρέχει η απουσία μέσω της γραφής βλ. Κοκολύρης, 2004:85 κ.ε.

καὶ ἀφ' ὅ τὴν εὖρης ἐκ καλοῦ φίλου σου συνεργίαν,
μετὰ καιροῦ διάστημα, μετὰ πολλῆς τῆς λύπης,
πάλιν ἀυθέντης νὰ σταθῆς μετὰ λαμπρᾶς τῆς κόρης
καὶ νὰ συναποθάνετε ἀυθέντες ἐνωμένοι».

Πρόκειται για ένα μέλλον περιπετειώδες αλλά εν τέλει ευτυχές. Και μάλιστα δηλώνεται και αυτό από τους πρώτους στίχους της μυθιστορίας:

(22) Ἀρχὴ καὶ τέλος ἔμορφον πρὸς τὰ ἔπαθαν ἀλλήλων· 2

Επειδή όμως το ερωτικό συναίσθημα στη μυθιστορία δεν εξαντλείται στο Λίβιστρο και τη Ροδάμνη αλλά εξαπλώνεται και στην παράλληλη ιστορία του Κλιτοβώντα και της Μυρτάνης, είναι σημαντικό να εξετάσουμε κατά πόσο αυτό το συναίσθημα είναι ίδιο ή διαφέρει. Οι στίχοι βέβαια που αντιστοιχούν σε αυτή την ιστορία είναι σαφώς λιγότεροι. Το ερωτικό συναίσθημα λοιπόν αποτελεί ξανά ένα έντονο ερωτικό πάθος που πάσχουν και οι δύο ήρωες:

(23) Πόθος εἰς τὴν καρδίᾳ μου τῆς κόρης μὲ ἐπροσηλθε 2413

καὶ ἐτρώγετο ἡ καρδίᾳ μου, ἔφθειρα τὴν ζωὴ μου.
τὸν νοῦ μου ἐκατέφθειρα καὶ τὴν ψυχὴ μου ἐχάσα.

...

Ἦκουσεν ἡ παράξενος καὶ ἐσυνεπόνεσέ με, 2421

ἔπασχεν τὰς κακώσεις μου, τὰς θλίψεις μου ἐλυπᾶτον,
κατένευσεν εἰς ἔρωταν καὶ αὐτὴ τὸν ἐδικό μου.

Στην αφήγηση του Κλιτοβώντα εντοπίζουμε μια αποφασιστικότητα και ενεργητικότητα από μέρους του. Ιδιαίτερα στη δεύτερη αφήγησή του απευθυνόμενος στη Ροδάμνη, ο ήρωας δηλώνει:

(24) τῆς κόρης ὑπεσέβασα τὸν ἔρωταν εἰς νοῦ μου,
3198

ἔβαλα εἰς τὴν καρδίᾳ μου τὸ πόθον τῆς φοδοῦλας,

...

Πάντα καιρόν ἐγύρευα, τὰ ἐπόνουν δι' ἐκείνην

3202

τὸ πῶς, ᾧ ξενοδόχισσα, νὰ τῆς τὰ φανερώσω.

Ο Κλιτοβώντας σε αντίθεση με το Λίβιστρο δεν φαίνεται να χρειάστηκε τη συμβολή κάποιου, μιας ανώτερης δύναμης, ούτε να παρακινήθηκε από κάποιον. Το πρώτο ενικό πρόσωπο τονίζει την αυτοβουλία του και την αποφασιστικότητά του. Κατά τ' άλλα και αυτός πάσχει, υποφέρει από τον έρωτα και μπαίνει σε πολλές περιπέτειες λόγω της πίστης του στο συναίσθημα αυτό. Το ίδιο ισχύει και για τη Μυρτάνη, η οποία κυριευμένη από τον έρωτα αγωνίζεται για τη σωτηρία του αγαπημένου της.

Ποια η σχέση λοιπόν αυτού του έρωτα με τον ιπποτικό έρωτα της Δύσης;

Καταρχήν, πρόκειται επίσης για έρωτα παθητικό, έρωτα που «παθαίνουν», που τους δίνεται. Η μοιραία του διάσταση είναι προφανής στην ιστορία του Τριστάνου και της Ιζόλδης, που αποτελεί όπως έχω ήδη αναφέρει πρωταρχικό πρότυπο έκφρασης του ιπποτικού έρωτα. Σύμφωνα με τα λόγια του Ντενί ντε Ρουζμόν «Ο μύθος(ενν. του Τριστάνου) ...ζει με την ίδια τη ζωή εκείνων που πιστεύουν ότι ο έρωτας είναι ένα πεπρωμένο(ήταν το φίλτρο της Μυθιστορίας) ότι χύνεται πάνω στον αδύναμο και γητεμένο άνθρωπο για να τον κατακάψει με καθάρια φωτιά.» (Ντε Ρουζμόν 2002:25-26)

Ο Έρωτας των ονείρων στο Λίβιστρο και το φίλτρο στον Τριστάνο είναι οι δυνάμεις που δημιουργούν τον έρωτα. Η πηγή του συναισθήματος εντοπίζεται σε αυτά τα στοιχεία και όχι στην πρωτοβουλία του ατόμου. Στην περίπτωση του Λιβίστρο μάλιστα, ο έρωτας ως συναίσθημα κυριαρχεί στον ήρωα χωρίς καν να έχει αντικρύσει στην πραγματικότητα την αγαπημένη του. Ενώ στον Τριστάνο, αν και έχουν ειπωθεί οι δύο ήρωες, ο έρωτας γεννιέται μόνο όταν επιδρά το φίλτρο. Η μαγεία ξεκάθαρα ορίζει τον έρωτα. Φτάνουν στο σημείο να πουν: «Δεν μ'αγαπά, ούτε κι εγώ τον αγαπώ». Όλα συμβαίνουν σαν να μην βλέπονταν, σαν να μην αναγνωρίζονταν. Αυτό που τους ρίχνει στην «ηδονική βάσανο» ... πηγάζει από μία δύναμη ξένη». (Ντε Ρουζμόν 2002:46)

Αντίθετα, στον δευτερεύοντα έρωτα της βυζαντινής μυθιστορίας μας, δεν προβάλλεται με σαφήνεια κάποια αντίστοιχη δύναμη ως υπαίτια του έρωτα μεταξύ του Κλιτοβώντα και της Μυρτάνης. Θα μπορούσαμε ωστόσο να την υποθέσουμε .

Ένα ακόμα στοιχείο του έρωτα που είναι βασικό και εντοπίζεται κοινό σε όλες τις ιστορίες είναι η αμοιβαιότητα του συναισθήματος. Όλοι οι ήρωες ερωτεύονται και δεν τίθεται θέμα πειθούς αναφορικά με το συναίσθημα. Η πειθώ χρησιμοποιείται από το Λίβιστρο για να συναντήσει την αγαπημένη του αλλά το συναίσθημα της γνωρίζουμε πως της έχει ήδη δοθεί και δεν μπορεί να το απαρνηθεί. Η «κομνήνεια ρητορική της σωφροσύνης» (Αγαπητός, 2004:71) λειτουργεί τυπικά και δίνει την ευκαιρία στον ποιητή να αναδείξει τον έρωτα με τα υπέροχα λόγια των ερωτικών επιστολών. Το συναίσθημα όμως είναι δεδομένα ισχυρό.

Τέλος, η κατάληξη αυτού του έρωτα αποτελεί σημαντικό σημείο σύγκρισης ανάμεσα σε αυτές τις ιστορίες. Το ευτυχές τέλος για τον έρωτα του Λιβίστρο και της Ροδάμνης δηλώνεται ευθύς από την αρχή της μυθιστορίας και για τον έρωτα του Κλιτοβώντα και της Μυρτάνης μένει ανοιχτό. Σε εντελώς αντίθετη κατεύθυνση κινείται ο ιπποτικός έρωτας στην ιστορία του Τριστάνου. Είναι χαρακτηριστική η έναρξη της μυθιστορίας όπως την αναφέρει και ο Ρουζμόν στη δική του έναρξη, τονίζοντας ίσως με αυτό τον τρόπο την καθοριστική σημασία αυτών των λόγων: *«Άρχοντες, θα 'ταν της αρεσκειάς σας ν' ακούσετε ένα ωραίο παραμύθι έρωτα και θανάτου;» ... η αρχή αυτή του Τριστάνου του Μπεντιέ μπορεί να θεωρηθεί ως ο ιδεώδης τύπος της πρώτης φράσης μιας μυθιστορίας.* (Ντε Ρουζμόν 2002: 15) Ο έρωτας λοιπόν για τον Τριστάνο και την Ιζόλδη κατέληξε στον θάνατο. Ο συνδυασμός έρωτα-θανάτου κρίνεται από τον Ντε Ρουζμόν ύψιστης σημασίας και ενδιαφέροντος για μια μυθιστορία.

Όμως, λαμβάνοντας υπόψη τις απόψεις του Gaunt (Gaunt:2006) η σημασία του θανάτου εξελίχθηκε και διαφοροποιήθηκε στις διάφορες εκδοχές της ιστορίας του Τριστάνου και της Ιζόλδης καθώς και σε άλλους ιπποτικούς έρωτες. Στην εκδοχή του Beroul, οι ήρωες δεν επιθυμούν τον θάνατο κάτι που έρχεται σε αντίθεση με την επιθυμία για ολοκληρωτική ένωση μόνο μέσω του θανάτου στην εκδοχή του Thomas. Μάλιστα αυτή η ολοκληρωτική ένωση μέσω του κοινού θανάτου παρομοιάζεται από τον Gaunt (Gaunt, 2006:114) με την jouissance του ψυχαναλυτή Jacques Lacan. Ο αμοιβαίος θάνατος προσφέρει στους ερωτευμένους αυτή την απόλυτη απόλαυση και στόχος τους δεν μπορεί να είναι άλλος από το να θέλουν να φτάσουν σε αυτή.

Η σύνδεση του έρωτα με το θάνατο εξελίσσεται με τον γνωστό ιππότη Lancelot και τις ερωτικές του ιστορίες, στις οποίες πάντα διακινδυνεύει αλλά δεν επιθυμεί να πεθάνει, δεν είναι αυτός ο σκοπός του. Η αντίθεσή του με τον Τριστάνο ερμηνεύεται κατά τον Gaunt (Gaunt, 2006:106) με αναφορά στη συμβολική τάξη του Lacan. Ουσιαστικά ο

Λάνσελοτ λειτουργεί με βάση τη συμβολική σύνδεση έρωτα-θανάτου ενώ ο Τριστάνος αντιλαμβάνεται αυτή τη σύνδεση κυριολεκτικά και έχει βάρος ηθικής αξίας. Προτιμά δηλαδή να πεθάνει, υπερασπιζόμενος την επιθυμία του, όπως προτάσσει και η ηθική κατά το Λακάν, παρά να προδώσει τη μία και μοναδική του αγάπη. Ο Λάνσελοτ όμως, συμβολικά ερωτεύεται μέχρι θανάτου, δεν πεθαίνει πραγματικά για τον έρωτα. Το νόημα του θανάτου από έρωτα στους τροβαδούρους και στον Τριστάνο, στον Λάνσελοτ είχε μόνο συμβολική διάσταση.

Λαμβάνοντας υπόψη και την ακόμα πιο απορριπτική και ειρωνική στάση απέναντι στον παράλογο έρωτα-θάνατο στην ιστορία του Cliges, διακρίνεται μια σταδιακή απομάκρυνση από την απαραίτητη ακραία σύνδεση του έρωτα με το θάνατο. Ο Chretien de Troyes μάλιστα αποδοκιμάζει τη γενικότερη ιδέα του παράλογου πάθους και προβάλλει μια πιο ορθολογική προσέγγιση. (Gaunt, 2006:129) Μοιάζει με την άποψη του Badiou για τη σύνδεση του έρωτα με το θάνατο, που είναι σαφώς απορριπτική. Αναγνωρίζει την καλλιτεχνική της αξία αλλά εν τέλει «...ο έρωτας λαμβάνει χώρα μέσα στον κόσμο» και δεν εξαντλείται στην πρώτη κορυφαία συνάντηση των εραστών. «Ο αληθινός έρωτας είναι εκείνος που θριαμβεύει διαρκώς, ενίοτε με δυσκολία, στα εμπόδια που ο χώρος, ο κόσμος και ο χρόνος βάζουν μπροστά του».(Badiou, 2006:42-43)

Από την άλλη πλευρά, στη βυζαντινή μυθιστορία η παρουσία του θανάτου και η σύνδεσή του με τον έρωτα δεν λείπει αλλά παρουσιάζεται με ιδιαίτερο τρόπο. Ο κοινός θάνατος του ζευγαριού αναφέρεται και στο Λίβιστρο

(25)καὶ νὰ συναποθάνετε αὐθέντες ἐνωμένοι».

510

αλλά είναι η κατάληξη μιας ευτυχισμένης κοινής ζωής. Η προσοχή δίδεται στον έρωτα εν ζωή, στην απόλαυσή του, και ο κοινός θάνατος είναι ένα απλό επακόλουθο. Επίσης, ο θάνατος κάνει την εμφάνισή του με μεταφορικό τρόπο, καθώς όταν ο Λίβιστρος λαμβάνει πιττάκι απάρνησης από τη Ροδάμνη, της απαντά με λεξιλόγιο θανάτου, όπως για παράδειγμα όταν της γράφει:

(26)Καὶ ἀφότις τὸ ἐνέγνωσα καὶ εἶδα τὰ μὲ γράφει,

᾿ς τὸν Ἄδην ἔπεσα νεκρὸς μὲ τοὺς ἀπεθαμένους,

καὶ τὴν ψυχὴ μου ἐφόνευσες- ἔδε παραδικίαν!

1665

Ο θάνατος εμφανίζεται και ως αποτέλεσμα μαγείας, όταν ο Λίβιστρος φορά το δακτυλίδι του πραγματευτή. Αποδεικνύεται όμως θάνατος πλαστός καθώς επανέρχεται στη ζωή μόλις το αφαιρεί από το δάκτυλό του. Ο θάνατος εμφανίζεται ξανά όταν συνδέεται με την λαχτάρα των αγαπημένων που ξανασμίγουν μετά από δύο χρόνια χωρισμού. Η πιο χαρακτηριστική όμως παρουσία του θανάτου είναι στο περιστατικό που κινητοποιεί τον Λίβιστρο να ρωτήσει και να μάθει για τον έρωτα και τη δύναμή του. Το περιστατικό με τα τρυγόνια, που το ένα αυτοκτονεί για να συνοδεύσει στο θάνατο τα ταίρι του, δεν μπορεί να αγνοηθεί. Η σημασία του για την εξέλιξη ή ακόμα και για την ουσιαστική έναρξη αυτής της ερωτικής ιστορίας ήταν καθοριστική. Ο θάνατος από έρωτα αφήνει το στίγμα του και στη βυζαντινή μυθιστορία έστω ως μια μικρή και ασήμαντη αλλά ταυτόχρονα μεγάλη και σημαντική στιγμή.

Αυτός ο έρωτας των τρυγονιών μοιάζει να υπενθυμίζει τον Τριστάνο και την Ιζόλδη. Δεν μπορεί να συνεχιστεί η ζωή του ενός ερωτευμένου εφόσον ο άλλος δεν ζει. Η συνέχεια του έρωτα μπορεί να υπάρξει μόνο με αμοιβαίο θάνατο. Ο Λίβιστρος όμως και η Ροδάμνη, όπως και ο Κλιτοβών και η Μυρτάνη, πιο κοντά στη συμβολική διάσταση του θανάτου που υπερασπίζεται ο Λάνσελοτ, διακινδυνεύουν τη ζωή τους υπερασπιζόμενοι τον έρωτά τους αλλά ποτέ δεν επιδιώκουν να πεθάνουν.

Στην ιστορία μάλιστα του Κλιτοβώντα είναι ξεκάθαρος ο στόχος για συνέχιση της ζωής. Η Μυρτάνη θα μπορούσε να μην βοηθήσει τον Κλιτοβώντα να δραπετεύσει και να τον αφήσει να υποστεί το θάνατο από το νόμιμο σύζυγό της. Ενδεχομένως, κατά το πρότυπο της Ιζόλδης, να τον ακολουθήσει κι αυτή στο θάνατο. Όμως η προτίμηση της ζωής έναντι του θανάτου προβάλλεται δεδομένη. Η Μυρτάνη προτιμά να ζει μακριά από τον αγαπημένο της παρά να χάσει αυτός τη ζωή του. Το ίδιο και ο ίδιος ο Κλιτοβών που δέχεται να εξοριστεί και να συνεχίσει τη ζωή του μακριά της. Στόχος τους ήταν η ζωή, κατά προτίμηση φυσικά η κοινή ζωή, η ευτυχισμένη, την οποία φαίνεται τελικά να πέτυχαν έστω μετά από πολλά χρόνια χωρισμού.

2.4 Πίστη και Απιστία

Στις μυθιστορίες, το παντοδύναμο συναίσθημα του έρωτα απαιτεί αφοσίωση, απόλυτη πίστη. Και εφόσον το συναίσθημα συνδέεται με ένα συγκεκριμένο πρόσωπο, η πίστη

μεταφέρεται σε αυτό. Έτσι, ο Λίβιστρος από τη στιγμή που ερωτεύεται τη Ροδάμνη κατά τις εντολές του Έρωτα, παραμένει πιστός σε αυτήν. Μια πίστη και ως προς τον Έρωτα και ταυτόχρονα ως προς την αγαπημένη του.

(27)«Δουλώνομαι εἰς τὸν Ἔρωτα, δουλώνομαι εἰς τον Πόθον,

495

φίλος νὰ εἶμαι πάντοτε τῶν ἐρωτοκρατόρων».

Εἶναι εντυπωσιακό που ο Λίβιστρος όταν ορκίζεται, ἴσα που ἔχει ἀκούσει τὸ ὄνομα τῆς μέλλουσας ἀγαπημένης του. Πρόκειται γιὰ ἕνα ἀκόμα σημεῖο που επαληθεύεται ἡ ἀπουσία τῆς ἀτομικότητας στὸν ἔρωτα. Οὐσιαστικά ορκίζεται πίστη σὲ ἕνα συναίσθημα πρὸς μιὰ γυναῖκα ἀγνωστή που δὲν τὴν ἐπιλέγει ὁ ἴδιος ἀλλὰ ὁ Ἔρωτας τὴν διαλέγει ἀντὶ αὐτοῦ. Στὴ συνέχεια τῆς ἱστορίας ἀποδεικνύει τὴν ἀφοσίωσή του στὸ ἐρωτικὸ συναίσθημα. Ἐπιμένει με τὶς ἐπιστολές γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς κόρης, πολεμά γιὰ νὰ τὴν ἀποκτήσει ἐπίσημα καὶ φυσικά τὴν ἀναζητᾷ ὅταν τὴν χάνει χωρὶς νὰ υπολογίσει τοὺς κινδύνους. Ὁ Λίβιστρος ἀποτελεῖ ἕνα ἥρωα με συγκεκριμένη ἀποστολή, με ξεκάθαρο ρόλο. Ἐρωτεύεται καὶ κάνει τὰ πάντα γιὰ νὰ ζήσει με τὴν ἀγαπημένη του. Εἶναι σταθερὰ ἀφοσιωμένος σὲ αὐτὸ τὸ σκοπὸ καὶ παραδομένος στὴν ἐξουσία τοῦ ἐρωτικοῦ του ἀντικειμένου, στὴν Κυρά. (Singer, 2009:20)

Πιστὴ στὸν ἔρωτά τῆς παραμένει καὶ ἡ Ροδάμνη. Καὶ ἀποδεικνύει τὴν πίστη τῆς δύο φορές. Ἀρχικά, καταστρώνει τὸ σχέδιο γιὰ νὰ διαλύσει τὸν ἀρραβῶνα με τὸν Βερδερίχο. Δηλώνει με θάρρος στὸν πατέρα τῆς τὸν ὄρκο τῆς στὸν ἀγαπημένο τῆς Λίβιστρο:

(28) ὄρκον ἐποῖκα πρὸς αὐτὸν νὰ μὴ ἀποχωριστοῦμεν

2099

καὶ προτείνει τὴ λύση τοῦ προβλήματος. Ἐπειτα, ὅταν τὴν ἀπαγάγει ὁ Βερδερίχος, ἀρνεῖται νὰ του παραδοθεῖ. Ἡ καλὴ ζωὴ που τῆς προσφέρει δὲν ἦταν ἀρκετὴ νὰ τὴν πείσει νὰ ἀπαρνηθεῖ τὸν ἔρωτά τῆς γιὰ τὸ Λίβιστρο. Οὔτε ἡ χρῆση βίας τὴν πτοεῖ. Με γυναικεῖα γενναιότητα ἀνέχεται τὴ βία του καὶ με πονηριά του ζητᾷ τέσσερα χρόνια ἀνοχῆς, ἀρκετὰ γιὰ νὰ φέρουν κοντὰ τῆς τὸν ἀγαπημένο τῆς Λίβιστρο. Ἡ πίστη τῆς στὸν ἔρωτά τῆς καὶ στὴ δύναμή του τῆς δίνει τὸ κουράγιο νὰ ἐλπίζει στὴν ἐπανεένωση με τὸν ἀγαπημένο τῆς.

Ταυτόχρονα, ὁ πιστὸς αὐτὸς ἔρωτας τῶν βασικῶν ἡρώων μας γιὰ νὰ ολοκληρωθεῖ καὶ νὰ εὐτυχήσει ἀπαιτεῖ ὡς προϋπόθεση μιὰ «ανεπίσημη» ἀπιστία. Ἡ Ροδάνθη πρέπει νὰ ἀπορρίψει τὸν ἐπερχόμενο ἀρραβῶνα τῆς. Ὁ πατέρας τῆς ὁ Χρυσὸς ἔχει συμφωνήσει με τὸν Βερδερίχο, τὸν βασιλιά τῆς Αἰγύπτου, νὰ τὸν παντρεύει με τὴν Ροδάμνη. Ὁ γάμος

όμως δεν έχει γίνει επισήμως, γι' αυτό ίσως και η Ροδάμνη καταφέρνει με το σχέδιό της να τον αποτρέψει. Έτσι η απιστία της προς τον μέλλοντα σύζυγο δεν την κρίνουμε παράλογη και την γι' αυτό ξεπερνιέται πολύ εύκολα. Αρκεί ο Λίβιστρος να αποδείξει τη γενναιότητά του έναντι του Βερδερίχου και η Ροδάμνη θα γίνει δική του. Ουσιαστικά η συμφωνία του Χρυσού με το Βερδερίχο υποτιμάται ή τουλάχιστον θεωρείται ισάξια της βούλησης της ίδιας της πριγκίπισσας, που επιλέγει τον Λίβιστρο. Ο έρωτας από τη μία και η τυπική επιλογή συζύγου από τον πατέρα-βασιλιά από την άλλη μονομάχησαν και νικητής ήταν το συναίσθημα και όχι η λογική και η κοινωνικές συμβάσεις.

Όμως, ενώ όλα κυλούν ομαλά και το ζευγάρι απολαμβάνει μια ευτυχισμένη ζωή, ο Βερδερίχος επανέρχεται για να αρπάξει, όχι απλά να διεκδικήσει, αυτό που νομίζει ότι του αναλογεί, τη Ροδάμνη. Μπορούμε να πούμε ότι δεν συγχωρεί την απιστία εκ μέρους της και με δόλιο τρόπο επαναφέρει τα πράγματα στην φυσιολογική τους πορεία, σε αυτή που θα ήταν εφόσον δεν παρουσιαζόταν ο Έρωτας. Όμως ο Έρωτας, ως παντοδύναμος, επικρατεί ξανά. Η πίστη της ηρώιδας παρέμεινε αναλλοίωτη και παρά τις πιέσεις καταφέρνει να νικήσει το εκδικητικό δίκαιο του Βερδερίχου. Βέβαια, ο Βερδερίχος ενώ αρχικά προοριζόταν να γίνει ο επίσημος σύζυγος και φυσικά απαιτούσε πίστη, αρπάζοντας τη Ροδάμνη από τον Λίβιστρο, το νόμιμο πλέον σύζυγό της, της ζητά να διαπράξει μια επίσημη απιστία. Δεν τα καταφέρνει όμως γιατί η σχέση της Ροδάμνης με το Λίβιστρο δεν είναι τυπική αλλά ουσιαστική και ο έρωτάς τους δεν επιτρέπει να απαρνηθεί ο ένας τον άλλο.

Η πίστη λοιπόν στον Έρωτα και στο πρόσωπο που αυτός υποδεικνύει διακατέχει το Λίβιστρο και τη Ροδάμνη. Η απιστία αφορά μη ερωτικούς παράγοντες, τυπικούς, ορθολογικούς, που ωχριούν μπροστά στη δύναμη του συναισθήματος.

Στην δεύτερη ιστορία της μυθιστορίας μας, η πίστη και η απιστία δεν διακρίνονται τόσο ξεκάθαρα η μία από την άλλη. Ο ήρωας Κλιτοβών ερωτεύεται τη βασίλισσα Μυρτάνη. Ο έρωτάς τους δεν πτοείται από τις προσπάθειες των άλλων προσώπων και παρόλο που ο Κλιτοβών αναγκάζεται να εξοριστεί, λόγω αυτού του παράνομου έρωτα, συνεχίζει να αγαπάει τη Μυρτάνη και να αφηγείται τον έρωτά του γι' αυτήν. Στην πραγματικότητα, αυτό που νικά, τουλάχιστον προς το τότε παρόν, ήταν το κοινωνικά αποδεκτό. Η Μυρτάνη παραμένει στο σύζυγό της και ο Κλιτοβών φεύγει μακριά. Παρατηρούμε δηλαδή ένα συμβιβασμό με τα κοινωνικά δεδομένα και όχι μια ανατροπή που θα εξυπηρετούσε τον Έρωτα. Σε αυτό το σημείο θα μπορούσαμε να εντοπίσουμε τη διαφορά με το Λίβιστρο και τη Ροδάμνη. Η Ροδάμνη παρόλο που θεωρητικά είναι

προορισμένη για σύζυγος του Βερδερίχου, τελικά δεν παντρεύεται αυτόν αλλά τον εκλεκτό της καρδιάς της, όπως ορίζει ο Έρωτας. Δηλαδή ανατρέπει τα δεδομένα και μάλιστα με χαρακτηριστική ευκολία έχοντας ως σύμμαχο και τον πατέρα της. Ίσως η αντίθεση να μετριάζεται αν αναλογιστούμε το επίσημο και ανεπίσημο των δεδομένων. Ο επίσημος γάμος της Μυρτάνης δεν ακυρώνεται παρόλη την επίσημη απιστία. Ο παραλίγο επίσημος γάμος της Ροδάμνης ακυρώνεται, καθώς και η απιστία είναι ανεπίσημη, κεκαλυμμένος με μια μονομαχία.

Η ζωή λοιπόν των δύο αγαπημένων χωρίζεται και η πίστη τους δοκιμάζεται. Για τη Μυρτάνη δεν γίνεται ιδιαίτερα λόγος πως περνάει όλο αυτό το διάστημα αλλά το σίγουρο είναι πως παραμένει σύζυγος του βασιλιά. Αυτό δεν σημαίνει ότι απαρνείται τον έρωτά της για τον Κλιτοβώντα καθώς μια παντρεμένη γυναίκα μπορεί να ικανοποιεί τις επιθυμίες του επίσημου άνδρα της αλλά δεν απιστεί ουσιαστικά προς τον αγαπημένο της καθώς συναισθηματικά είναι δοσμένη σε αυτόν και μόνο σε αυτόν. (Singer, 2009:26) Ο Κλιτοβών από τη άλλη πλευρά, περιπλανιέται με τον καημό του έρωτα και αφηγείται την ιστορία του με τη Μυρτάνη με παράπονο και πόνο. Όμως, το συναίσθημα που νιώθει δεν τον αποτρέψει από ένα άλλο γάμο. Παντρεύεται τη Μελανθία και ζει μαζί της. Η πίστη του αυτά τα χρόνια είναι τυπικά η πίστη προς τη νόμιμη σύζυγό του. Μόλις όμως αυτή πεθαίνει επιστρέφει στη Μυρτάνη για να ξανασμίξουν. Συναισθηματικά ποτέ δεν την απαρνείται, πνευματικά πάντα της ανήκει: Η αγάπη του είναι μια πνευματική αφοσίωση που δεν θα μπορούσε να υπάρξει σε σχέσεις του με άλλες γυναίκες». (Singer: 2009:27) Το μέλλον με τη χήρα πλέον Μυρτάνη επιτέλους δείχνει ευτυχές. Ουσιαστικά, ο Κλιτοβών και η Μυρτάνη δεν απαρνιόνται ποτέ το συναίσθημά τους. Παραμένουν πιστοί στον Έρωτα, αν και τυπικά άπιστοι. Όταν οι κοινωνικές συμβάσεις το επιτρέπουν, ο έρωτας βγήκε στην επιφάνεια ξανά και μπορεί να ολοκληρωθεί με τη μορφή μιας κοινής και ευτυχισμένης ζωής. Ο στόχος εν τέλει επιτυγχάνεται, όπως φυσικά υπονοείται. Το τέλος και αυτής της ιστορίας θα είναι ευτυχές.

Συμπερασματικά, η πίστη και η απιστία παίζουν σημαντικό ρόλο στις δύο ερωτικές ιστορίες της βυζαντινής μυθιστορίας. Η πίστη ανάμεσα στους ερωτευμένους και η απιστία προς αυτούς που ο έρωτας απουσιάζει. Αυτό ως γενικότερο μοντέλο εμφανίζεται και στις ιστορίες ιπποτικού έρωτα της Δύσης.

Για τους τροβαδούρους η ηρωίδα είναι η σύζυγος του αφέντη, που έχει πλέον τη θέση της «άξιας πυργοδέσποινας». (Σκιαδαρέσης, 1982:11) Ο ιππότης υπόσχεται πίστη σε

εκείνη και η λατρεία της του είναι δεδομένη. Η υψηλή κοινωνική της θέση υπαγορεύει αυτή τη λατρεία που παίρνει τη μορφή υποτέλειας. Σύμφωνα με τον Σκιαδαρέση «Η εξομοίωση της ερωτικής αφοσίωσης με τη φεουδαλική υποτέλεια είναι ένα από τα θέματα που εκμεταλλεύτηκαν όλοι σχεδόν οι τροβαδούροι.» (Σκιαδαρέσης, 1982:23)

Η χρήση ανάλογου λεξιλογίου στη βυζαντινή μας μυθιστορία επιβεβαιώνει αυτή τη διάσταση της πίστης ως υποτέλεια αλλά είναι αμφίδρομη. Ο Λίβιστρος γράφει στη Ροδάμνη:

(29) Πότε τὰς πόρτας τῆς ἐμῆς καρδίας νὰ κλειδώσης 1265

καὶ νὰ ἦταν εἰς τὸ θέλημα, ἀφέντρια, τοῦ ὀρισμοῦ σου;

Και η Ροδάμνη του γράφει με τη σειρά της:

(30) Λέγω σε ὡς δεσπότη μου καὶ φῶς τῶν ὀφθαλμῶ μου 1742

Η εκάστοτε Κυρία διαπράττει μια απιστία προς τον αφέντη⁵, το νόμιμο σύζυγό της, για να υπηρετήσει τον έρωτά της με τον ιππότη και φυσικά να τον ανταμείψει για την αφοσίωσή του. Απιστία όμως διαπιστώνεται και από την πλευρά του ιππότη καθώς ο έρωτάς του με την γυναίκα του αφέντη αποτελεί απιστία ως προς τη σχέση του με αυτόν.

Κυρίαρχη η πίστη και η απιστία και στον Τριστάνο. Ο ήρωας απιστεί προς το βασιλιά όταν ερωτεύεται την Ιζόλδη, παρόλη την ευθύνη του φίλτρου. Το ίδιο και η Ιζόλδη. Και ενώ όταν περνάει η επήρεια του φίλτρου επιστρέφουν στην φυσιολογική τους κατάσταση, δηλαδή η σύζυγος μένει με τον σύζυγό της και όχι τον εραστή της, η μοιχεία διαπράττεται ξανά. Η πραγματική πίστη διακρίνεται ανάμεσα στους ερωτευμένους, όπως και στον Λίβιστρο και τη Ροδάμνη. Αυτή η πίστη έχει τη δύναμη, αυτή υπερτερεί. Η πίστη στον έρωτα και όχι η πίστη στο γάμο. Ουσιαστικά κυριαρχεί η πίστη στον έρωτα και η απιστία στο γάμο. Αυτή η διάκριση απαιτεί περαιτέρω εξέταση.

Ουσιαστικά θα ήταν χρήσιμη μια σύγκριση της πίστης, όπως νοείται μέσα στο γάμο και της πίστης, όπως νοείται όταν επιβάλλεται από τον έρωτα. Η πίστη του Τριστάνου προβάλλεται κυρίως ως πίστη στο ερωτικό συναίσθημα, άποψη που μας θυμίζει τον όρκο του Λίβιστρος στον Έρωτα

⁵ Το θέμα της μοιχείας εξηγείται από τη διάσταση ανάμεσα στον κώδικα της θρησκείας και τον κώδικα της δυτικής υποσύνης. (Ντε Ρουζμόν, 2002: 36-40, 376-384)

Πρόκειται για πίστη σε ένα μεγάλο πάθος. Μάλιστα, όπως γράφει και ο ΝτεΡουζμόν «έρωτα...τρέφουν πιο πολύ για το ίδιο τους το πάθος παρά για την ικανοποίησή, παρά για το ζωντανό του αντικείμενο». (Ντε Ρουζμόν, 2002: 49) Το πρόσωπο, η Ιζόλδη ή η Ροδάμνη, δεν φαίνεται να έχει τόσο σημαντικό ρόλο. Εξάλλου, σύμφωνα με τον Λίβιστρο και τις δηλώσεις του για την όμοια με τη Ροδάμνη Μελανθία, δεν είναι σπάνιο. Η πίστη σε ένα τέτοιο μοντέλο γυναίκας κατά τον Τριστάνο είναι μια πίστη ιδεόπλαστη που ταυτίζεται με την «ανεπίστροφη άρνηση της ζωής». (Ντε Ρουζμόν, 2002:381) Περιέχει δηλαδή μια αιωνιότητα που σχετίζεται ακόμα μια φορά με τη σχέση του έρωτα με το θάνατο. Και τελικά η σχέση του έρωτα με την πίστη ή την απιστία σχετίζεται άμεσα με τη σχέση του γάμου με τον έρωτα αυτό. Και ταυτόχρονα, η σχέση της μοιχείας με το γάμο εξηγεί γιατί αυτή η αρνητικά φορτισμένη έννοια αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τον υπέρτατο έρωτα.

Δεν μένει λοιπόν παρά να εξετάσουμε την τόσο κρίσιμη ιδέα περί γάμου στις ιστορίες μας.

2.5 Γάμος

Στη βυζαντινή μας μυθιστορία ο γάμος δεν εμφανίζεται με τα ίδια χαρακτηριστικά σε όλες τις περιπτώσεις. Αρχικά, ο γάμος που επρόκειτο να γίνει ανάμεσα στο Βερδερίχο και τη Ροδάμνη αποτελεί ένα κλασικό συνηθισμένο και συντηρητικό μοντέλο γάμου, σύμφωνα με το οποίο ο πατέρας της νύφης επιλέγει έναν κατάλληλο και άξιο γαμπρό για την κόρη του. Ουσιαστικά ένας τέτοιος γάμος εξυπηρετεί συμφέροντα ή ηπιότερα προσφέρει μια καλή ζωή στη βασιλοπούλα ώστε να διατηρήσει την ανωτερότητά της. Όμως αυτός ο συμβατικός γάμος δεν έχει επιτυχία καθώς καν δεν πραγματοποιείται. Αντίστοιχα συμβατικός αλλά ισχύων είναι ο γάμος της Μυρτάνης με το βασιλιά. Λεπτομέρειες για τις συνθήκες του δεν αναφέρονται αλλά είναι βέβαιη η απουσία ερωτικού συναισθήματος καθώς αυτό παρουσιάζεται ανάμεσα στη Μυρτάνη και ένα άλλο άνδρα, τον Κλιτοβώντα. Συμβατικός θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ο γάμος ανάμεσα στον Κλιτοβώντα και τη Μελανθία. Αυτή πληροί τις προϋποθέσεις τις όμορφης βασιλοπούλας και αυτός του γενναίου ευγενή οπότε ο γάμος είναι μια βολική συνθήκη.

Το συναίσθημα όμως για ακόμα μια φορά απουσίαζε και σε αυτή την περίπτωση προφανώς είναι αποκλεισμένο, καθώς ο Κλιτοβώντας είναι ήδη ερωτευμένος με άλλη. Ο έρωτάς του επιβεβαιώνεται μόλις η νόμιμη σύζυγος του πέθανε αφού χωρίς πολλές σκέψεις επιστρέφει να βρει την πρώτη του αγαπημένη.

Σε αυτό το θεσμό του γάμου που αποκλείει την ατομική συναισθηματική επιλογή (Singer, 2009: 29) και συνεισφέρει μόνο στην ενίσχυση της εξουσίας έρχεται να εναντιωθεί ο ιπποτικός έρωτας της μυθιστορίας μας. Ο γάμος που κυριαρχεί και νικά στη βυζαντινή μυθιστορία είναι ο γάμος του Λίβιστρου και της Ροδάμνης θυμίζοντας έτσι την παράδοση του αρχαίου ελληνικού μυθιστορήματος. Το κεντρικό ζευγάρι παντρεύεται και βιώνει την ευτυχία στο γάμο του. Ακόμα και αν αυτή διακόπτεται, η ευτυχία των ηρώων ξανακερδίζεται μετά από την επιμονή τους και την πάλη τους ενάντια σε όλα τα εμπόδια και έτσι επιστρέφουν στον έγγαμο βίο. Ο γάμος είναι που εξασφαλίζει την πίστη καθώς μέσω αυτού μοιάζει να συντελείται μια μετάβαση από τον έρωτα στην συζυγική αγάπη. Και αυτή είναι ίσως μια κορυφαία διαφορά ανάμεσα στις βυζαντινές μυθιστορίες και τον ιπποτικό έρωτα κυρίως στους τροβαδούρους και τον Τριστάνο.

Έρωτας ή αγάπη; Πόσο διαφορετικές μπορεί να είναι αυτές οι δύο έννοιες στα πλαίσια ενός γάμου; Η διάσταση έρωτα και γάμου αποτυπώθηκε ξεκάθαρα στον Τριστάνο. Ο γάμος, με τη φεουδαλική του σημασία, μπορούσε να είναι μόνο συμβατικός, να επιτελεί το ρόλο ενός συμβολαίου ανάμεσα σε μια γυναίκα και έναν άνδρα που εξασφάλιζε και στους δύο μια άνετη ζωή. Ο έρωτας δεν είχε καμία σχέση με αυτή τη συνθήκη. Ο Ντε Ρουζμόν μάλιστα γράφει πως «η ιδεόπλαστη πίστη αντιτίθεται στο γάμο». (Ντε Ρουζμόν, 2002:39). Μάλιστα, ο ιπποτικός έρωτας στηριζόταν στη μοιχεία εις βάρος του συζύγου, δηλαδή στην ουσιαστική απόρριψη αυτού του θεσμού.

Όμως, σύμφωνα με τον Dudy, από το τελευταίο τρίτο του 13^{ου} αιώνα υπήρξε μια «έγνοια να γεφυρωθεί η απόκλιση ανάμεσα στις υπερβολές της ερωτικής αναζήτησης και εκείνης της γαμήλιας δέσμευσης». Στόχος του Chretien de Troyes με τις μυθιστορίες του ήταν να συνυφάνει τον έρωτα και τη συζυγική σχέση ώστε να ανταποκριθεί στις επιθυμίες του πιο εκλεπτυσμένου κοινού της εποχής εκείνης. (Dudy, 1996:218-19)

Παράλληλα, στη βυζαντινή μυθιστορία υπάρχει και ο μεγάλος έρωτας και ο γάμος. Ο έρωτας μπορούσε να βιωθεί και μέσα στο γάμο. Μάλιστα ο έγγαμος έρωτας έμοιαζε να είναι ο επιθυμητός στόχος για το ζευγάρι των ερωτευμένων. Επρόκειτο για ένα γάμο

που δεν υπηρετούσε το συμφέρον ή οτιδήποτε ορθολογιστικό αλλά τον έρωτα. Ερχόταν για να επισφραγίσει και να «νομιμοποιήσει» ένα μεγάλο έρωτα. Ο Λίβιστρος και η Ροδάμνη έζησαν ευτυχισμένοι και σταθερά ερωτευμένοι για δύο χρόνια. Ο έρωτας τους δεν πτοήθηκε από τον βίαιο χωρισμό τους. Αντίθετα ήταν μια ακόμα ευκαιρία να αποδείξουν το συναίσθημά τους και να κάνουν τα πάντα για να είναι ξανά μαζί. Σύμφωνα με τις απόψεις του Beridze, αυτή η κατάληξη του έρωτα, της αγάπης σε γάμο ανταποκρινόταν στην χριστιανική ορθόδοξη συνείδηση και αποτελούσε συνειδητό στόχο των βυζαντινών συγγραφέων. (Beridze, 2009:85)

Πόσο μεγάλη αντίθεση σε σχέση με τον ιπποτικό έρωτα του Τριστάνου και των τροβαδούρων. Αντί για το ανικανοποίητο, κακότυχο και κάποτε θανάσιμο ερωτικό πάθος, η βυζαντινή μυθιστορία προτάσσει τον ευτυχισμένο γάμο από έρωτα. Οι κεντρικοί μας ήρωες ερωτεύτηκαν με πάθος, όπως όρισε ο Έρωτας, και αυτό τους οδήγησε σε γάμο. Ένα γάμο που κάθε άλλο παρά «τάφο του έρωτα»(Ντε Ρουζμόν, 2002:389) αποτέλεσε. Ο γάμος ήταν η ιδανική συνθήκη για να μπορέσει το ζευγάρι να πραγματοποιήσει τις επιθυμίες του, να χαρεί τον έρωτά του, να ολοκληρωθεί. Όπως γράφει και ο Badiou “Ο γάμος συλλαμβάνεται ... ως αυτό που στρέφει τον αληθινό έρωτα προς τον ουσιώδη προσανατολισμό του.» (Badiou, 2018: 27) Και έτσι μπορούμε να υιοθετήσουμε τον ορισμό του γάμου ως «εκείνο το θεσμό που εμπεριέχει το πάθος όχι πλέον δια της ηθικής αλλά διά της αγάπης»(Ντε Ρουζμόν, 2002:390).

Κεφάλαιο 3

Επίλογος

Συμπερασματικά, ο ιπποτικός έρωτας του Μεσαίωνα δεν παρουσιάζεται με ενιαία μορφή (Singer, 2009:22) και έτσι δεν μπορεί να του αποδοθεί ένας αυστηρός ορισμός. (Birkan,2011:41) Γι' αυτό και πολλοί μελετητές χρησιμοποιούν πλέον τον όρο με γενικότερο νόημα. (Moore, 1979: 631) Ο ιπποτικός έρωτας εξελίσσεται όπως εξελίσσονται και τα κοινωνικά δεδομένα με τα οποία βρίσκεται σε συνεχή διαλογική επαφή. Οι δημιουργοί της λογοτεχνίας, οι ποιητές με τα άσματα -τροβαδούροι- ή τις μυθιστορίες τους, έρχονται να τον αναδείξουν και να τον κάνουν πρωταγωνιστή, επηρεασμένοι από την εξατομικευμένη οπτική τους και από τα ιστορικά και κοινωνικά συμφραζόμενα του χρόνου και του τόπου τους. Έτσι έχουμε τις ερωτικές μυθιστορίες της Δύσης αλλά και του Βυζαντίου που σε πολλά σημεία ταυτίζονται αλλά σε άλλα αποδίδουν το ιδιαίτερο κοινωνικο-ιστορικό χρώμα της περιοχής τους. Οι βυζαντινές μυθιστορίες ακολουθούν την παράδοση του αρχαιοελληνικού μυθιστορήματος αλλά επηρεάζονται ταυτόχρονα από τη Δύση και την ιδεολογία της περί έρωτα. Εξάλλου, όπως αναφέρει και ο Beaton, η εποχή των Σταυροφοριών αποτέλεσε κρίσιμο χρονικό σημείο κατά το οποίο οι ιπποτικές μυθιστορίες της Δύσης αποτέλεσαν ένα σημαντικό εξαγωγίμο προϊόν σε όλη την Ανατολή. (Beaton, 2016:141)

Σε Δύση λοιπόν και Βυζάντιο, οι ποιητές καθιερώνουν την ερωτική σχέση που οι ήρωες, ένας άνδρας και μια γυναίκα -όχι δεδομένο στον έρωτα για παράδειγμα του Πλάτωνα (Singer, 2009:23)- προσπαθούν να επιτύχουν, καθώς πρόκειται για μια «ιδέα που αξίζει να αγωνιστούν»(Singer,2009:23). Ο ανδρείος ιππότης υπακούοντας τους κανόνες της cortesia αγωνίζεται και στις βυζαντινές και στις δυτικές μυθιστορίες για να κερδίσει την όμορφη Κυρά. Το ερωτικό του πάθος του επιβάλλει πίστη και πλήρη υποταγή στην αγαπημένη του, μια γυναικεία μορφή που αποτελεί ένα σημαίνον, ένα σύμβολο ομορφιάς και εξουσίας. Η εξατομίκευση στους ήρωες του ιπποτικού έρωτα απουσιάζει. Αυτό που δεσπάζει είναι η δύναμη αυτού του συναισθήματος που διακατέχει τους ήρωες και μόνο αυτό νοηματοδοτεί τις ζωές τους πλέον. Και η ρητορική

χρησιμοποιείται για να αναδείξει σε όλο της το μεγαλείο αυτή τη δύναμη και να αποδείξει την ύπαρξή της πριν καν τη συνεύρεση του ζευγαριού.

Το μεγάλο ζητούμενο είναι κατά πόσο αυτός ο έρωτας επιδιώκει το γάμο. Ίσως σε αυτό το σημείο εντοπίζουμε τη μεγαλύτερη αντίθεση, ή καλύτερα την εξέλιξη του ιπποτικού έρωτα από τους τροβαδούρους και το μύθο του Τριστάνου ως τις μυθιστορίες του Chretien de Troyes και τις υστεροβυζαντινές μυθιστορίες. Αυτή η διαφορετική στάση απέναντι στο γάμο ερμηνεύεται από τον Morgan ως βασική διαφοροποίηση στους όρους *fin' amors* και *amour courtois*. Ο πρώτος αναφέρεται στον παράνομο έρωτα που χαρακτηρίζει τους Προβηγκιανούς ποιητές και ο δεύτερος δηλώνει ένα νόμιμο έρωτα, που αντικατοπτρίζει την ευγένεια της ιπποτικής ηθικής και είναι σύμφωνος με το χριστιανικό γάμο. (Morgan, 1977:44)

Ο ιπποτικός έρωτας δηλαδή ξεκίνησε ως παράνομος και ανικανοποίητος και στην πιο ακραία του μορφή στον Τριστάνο ως θανάσιμος. Αποτέλεσε μια αντίδραση στο θεσμό του γάμου με τη μορφή που είχε πάρει το Μεσαίωνα. Ήταν μια προσπάθεια ανάδειξης της ερωτικής ευγένειας και της ατομικής επιλογής σε ένα τομέα της ζωής που ελεγχόταν από οικονομικά, πολιτικά και κυρίως μη-προσωπικά ενδιαφέροντα. Όμως στις μυθιστορίες έγινε μια προσπάθεια να εναρμονιστεί ο έρωτας και ο γάμος. (Singer, 2009:29-30) Το βυζαντινό παράδειγμα του Λιβίστρου επιβεβαιώνει αυτή την προσπάθεια. Ο ευτυχισμένος γάμος είναι ο στόχος του έρωτα, η επιθυμητή κατάληξη των ηρώων.

Αυτός ο τύπος έρωτα λοιπόν, με τις διαφορετικές εκφάνσεις του, που δημιουργείται τον 12^ο αιώνα και εκφράζεται στη λογοτεχνία σε Δύση και Βυζάντιο κατά το Μεσαίωνα, αποτελεί πηγή έμπνευσης για πολλά λογοτεχνικά έργα επί πολλούς αιώνες. Στη Δύση εμφανίζεται σε έργα του Δάντη, του Spenser, του Shakespeare (Highet, 2000: 111) και πολλών άλλων και συμβάλλει στη δημιουργία του ρομαντικού ιστορικού μυθιστορήματος το 19^ο αιώνα. (Αγαπητός, 2008:37) Στην Ελλάδα, η συνέχιση του ιπποτικού έρωτα των μυθιστοριών στην Αναγέννηση θα μπορούσε να εντοπιστεί στον κρητικό *Ερωτόκριτο* αλλά σύμφωνα με τη γνώμη του Αγαπητού «Η συγγραφή του *Ερωτόκριτου* από το Βιτσέντζο Κορνάρο στις αρχές του δέκατου έβδομου αιώνα δεν έχει καμία σχέση με τις βυζαντινές ερωτικές διηγήσεις, αλλά αποτελεί στην ενετοκρατούμενη Κρήτη την ώριμη έκφανση ενός αναγεννησιακού

ελληνισμού.»(Αγαπητός, 2008:36) Σίγουρο είναι πως η σύνδεση των βυζαντινών μυθιστοριών με τον αναγεννησιακό *Ερωτόκριτο* και μετέπειτα ελληνικά λογοτεχνικά κείμενα αποτελεί ένα ζητούμενο προς διερεύνηση.

Τελικά, κατανοώντας τον ιπποτικό έρωτα και εντοπίζοντας τα στοιχεία του μέσα στα λογοτεχνικά έργα, ουσιαστικά δημιουργούμε τις προϋποθέσεις για μια διαφορετική ανάγνωσή τους. Αυτό που μας προσφέρει η ανάγνωση της μυθιστορίας *Αφήγησις Λιβίστρου και Ροδάμνης* υπό τους όρους αυτού του έρωτα, είναι μια καλύτερη κατανόηση σημείων που παρέμεναν ιδιαιτέρως δύσκολα στην ερμηνεία τους. Λόγω του ιπποτικού έρωτα αντιλαμβανόμαστε τη μοιχεία του Κλιτοβώντα, τη σκληρή εικόνα της Ροδάμνης, την απουσία της εξατομίκευσης της ηρωίδας. Ο ιπποτικός έρωτας με τα χαρακτηριστικά του μας βοηθά να κατανοούμε περισσότερο την παντοδυναμία αυτού του συναισθήματος που κυριάρχησε στα λογοτεχνικά έργα του Μεσαίωνα και συνέχισε την πορεία του ανά τους αιώνες.

4. Βιβλιογραφία

Κείμενα

Αγαπητός, Π., (2006) *Αφήγησις Λιβίστρου και Ροδάμνης*. Αθήνα: MIET

Lendari, T., (2007) *Αφήγησις Λιβίστρου και Ροδάμνης*. Αθήνα: MIET

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Αγαπητός, Π., (1996) *Η Αφηγηματική Σημασία της Ανταλλαγής Επιστολών και Τραγουδιών στο Μυθιστόρημα Λίβιστρος και Ροδάμνη*. *Θησαυρίσματα*, τ.26, σσ. 25-42.

Αγαπητός, Π., (2004) Από την Περσία στην Προβηγγία: Ερωτικές Διηγήσεις στο Ύστερο Βυζάντιο. *Το Βυζάντιο και οι Απαρχές της Ευρώπης*. Αθήνα: ΕΙΕ

Αγαπητός, Π., (2004) Από το δράμα του Έρωτα στο «Αφήγημαν» της Αγάπης: Το Ερωτικό Μυθιστόρημα στο Βυζάντιο(11^{ος}-14^{ος} αιώνας). *Το Βυζάντιο Ωριμο για Αλλαγές*. Αθήνα: ΕΙΕ

Αγαπητός, Π., (2008) *Η Ερωτική Διήγηση στα Μεσαιωνικά Χρόνια*. Αθήνα: Εκδόσεις Άγρα

Auerbach, E. (2005) *Μίμησις*. Αθήνα: MIET

Badiou, A. (2018) *Εγκώμιο στον Έρωτα*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη

Beaton, R., (1996) *Η Ερωτική Μυθιστορία του Ελληνικού Μεσαίωνα*. Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου-Α.Καρδαμίτσα

Beaton, R., (2016) *Η Ιδέα του Έθνους στην Ελληνική Λογοτεχνία*. Ηράκλειο: ΠΕΚ

Beck, H-G., (1999) *Βυζαντινόν Ερωτικόν*. Αθήνα: Ιστορικές Εκδόσεις Στέφανος Δ.Βασιλόπουλος

Benoit, A. και Fontaine, G., (1999) *Ευρωπαϊκά Γράμματα: Ιστορία της Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη

- Beridze, K., (2009) *Ο Βασιλιάς Έρωτας και η Υπόστασή του στις Βυζαντινές και Υστεροβυζαντινές Ερωτικές και Ιπποτικές Μυθιστορίες*. Journal Phasis, Τόμος 12
- Duby, G., (1996) *Ο ιππότης, η Γυναίκα και ο Ιερέας*. Ηράκλειο:ΠΕΚ
- Hagg, T. (1992) *Το αρχαίο Μυθιστόρημα*. Αθήνα: ΜΙΕΤ
- Highet, G., (2000) *Η Κλασική Παράδοση*. Αθήνα: ΜΙΕΤ
- Κακλαμάνης, Στ., (2017) Χαρτογραφώντας τη Δημόδη Βυζαντινή και Πρώιμη Νεοελληνική Λογοτεχνία(12^{ος}-17^{ος} αι.). *Χαρτογραφώντας τη Δημόδη Λογοτεχνία*. Ηράκλειο: EKIM
- Κοκολύρης, Γ., (2004) Η γραφή ως αναπλήρωμα: η ανάγνωση των Εξομολογήσεων του Ζαν-Ζακ Ρουσσώ από τον Ζακ Ντεριντά. *Νέα Εστία*, Ιανουάριος 2004, τεύχος 1763. <http://www.ekebi.gr/magazines/ShowImage.asp?file=183567&code=8416>
- Κριαράς, Εμμ. (1955) *Βυζαντινά Ιπποτικά Μυθιστορήματα*. Αθήνα: Αετός https://www.greek-language.gr/greekLang/medieval_greek/em_kriaras/scanned_new/index.html?id=38
- Κριαράς, Εμμ. (2000) *Γλωσσοφιλολογικά. Υστερο Βυζάντιο-Νέος Ελληνισμός*. Θεσσαλονίκη:ΚΕΓ https://www.greek-language.gr/greekLang/medieval_greek/em_kriaras/scanned_new/index.html?id=2;
- Kristeva, J., (2011). *Ιστορίες Αγάπης*. Αθήνα: Κέδρος
- Liddell G., & Scott, R., *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης*. Αθήνα: Ι.Σιδερίης
- Ντε Ρουζμόν, Ντ. (2002) *Ο Έρωτας και η Δύση*. Αθήνα: Ίνδικτος
- Σκιαδαρέσης, Σπ. (1982) *Τροβαδούροι. Οι Προβηγγιανοί ποιητές και Τραγουδιστές του Μεσαίωνα*. Αθήνα: Πλέθρον

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Agapitos, P., (1999) *Dreams and the Spatial Aesthetics of Narrative Presentation I "Livistros and Rodamne"*. Dumbarton Oaks, Trustees for Harvard University. <http://www.jstor.org/stable/1291797>

Birkan, E.(2011) *Woman and Love in Medieval Courtly Literature*. Dogus University, Istanbul.

Bryson, M. and Movsesian A., (2017). The troubadours and Fin'amor: Love, Choice, and the individual. *Love and its Critics*. Open Book Publishers.
<http://www.jstor.org/stable/j.ctt1sq5vd6.8>

Burns, J., (2001) *Courtly Love: Who needs it; Recent Feminist Work in the Medieval French Tradition*. Signs, Vol. 27, No 1, pp. 23-57. The University of Chicago Press.
<http://www.jstor.org/stable/3175865>

Gaunt, S., (2006). *Love and Death in Medieval French and Occitan Courtly Literature*. Oxford: University Press

Kay, S., (2000) Courts, Clerks, and Courtly Love. *The Cambridge Companion to Medieval Romance*. Cambridge University Press

Lacy, M. & Ashe, G. & Mancoff D., (2013) *The Arthurian Handbook*. London and New York: Routledge, Taylor & Francis Group.

Moore, J., (1979) «Courtly Love»: A Problem of Terminology. *Journal of the History of Ideas*, Vol. 40, No. 4 , pp. 621-632.
https://www.jstor.org/stable/2709362?seq=1#metadata_info_tab_contents

Morgan, G. (1977) Natural and Rational Love in Medieval Literature. *The Yearbook of English Studies*, Vol. 7, pp.43-52. Modern Humanities Research Association.
<http://www.jstor.org/stable/3507253>

Singer, I., (2009) Courtly and Romantic, *The Nature of Love*.
<http://gen.lib.rus.ec/book/index.php?md5=31ED2019E5A846236AB18BE27972E49D>